

ЛЬВІВЩИНА

Місто Лева овіяне безліччю легенд, і вже давно історики заплуталися між вигадкою та історичною дійсністю. Проте підземне місто під Львовом — не вигадка, бо його ходи збереглися до сьогодні.

А ось історія про те, чому в замок не було води. Безліч разів викопували криницю на Високому замку, але сторож підземного міста щоразу її засипав. Тож воду довелося довозити аж із міста. Тоді король Високого замку почав запрошувати сміливців, аби вони копали криницю, і пропонував великі гроші за цю роботу. Але чутки про сторожа розлетілися дуже швидко, і всі боялися братися за цю роботу, щоб не розлютити його. Якось про це почув бідний хлопець. Він був закоханий у дівчину, але не міг із нею одружитися через свою бідність. Тож погодився викопати криницю, бо це був єдиний вихід із такої складної ситуації.

Тільки хлопець почав копати, як почув голос: “Чого тобі треба?” Обернувся, а перед ним стоїть дідусь. І хлопець розповів йому про свою недолю.

“Добре, — відповів сторож підземного міста. — Я дозволяю тобі копати, але доки ти копатимеш, доти тобі не можна промовляти ім'я своєї коханої”.

Хлопець погодився і почав копати. Копав не один день. Важка була праця. Всього час він уникав зустрічі зі своєю коханою, аби ненароком не назвати її ім'я.

Коли вже почала виступати вода, дівчина вирушила шукати його. І знайшла. А він підняв голову, побачив кохану й радісно вигукнув її ім'я. І враз криницю засипало. Відтоді нікому не вдалося її відкопати.

Лев, для якого Данило Галицький побудував Львів, був готовий іти в бій. Територія його земель опинилися між польським молотом і татарським ковадлом. Тож щоб урятуватися від набігів жадібних до здобичі татар, Лев 1270 року споруджує львівський замок. Ось як це описує літописець: “Побачивши на самому кордоні своїх володінь круту гору, захищену знизу немовби кільцем вкритих лісом долин, він негайно наказав побудувати на вершині фортецю зі зрубаних на тому ж місці дерев, оточити її загоро-

ВИСОКИЙ І НИЗЬКИЙ ЗАМКИ У ЛЬВОВІ

1672 року її легко захопили турки. Фортифікація руйнувалася й надалі. У кінці XVIII століття її почали розбирати, а будівельні матеріали використовували для спорудження будинків і доріг. У 70-і роки XIX століття розібрали рештки фортифікаційної споруди.

Після пожежі 1381 року Низький замок знову відбудували з дерева, кам'яним він став після пожежі 1565 року. У Низькому замку був підписаний важливий історичний для Польщі документ, згідно з яким скасовувалася спадкова влада у тій країні. Під час нападу шведів на Львів шведський король Карл XII тимчасово влаштував у замку свою резиденцію (є свідчення, що він перебував у Високому замку).

Низький замок проіснував до 1802 року.

Далі буде.

Підготувала
Євгена СЛОБОДЯНЮК

дами й міцним частоколом. Він наказав також розмістити у внутрішніх спорудах регалії княжої влади, замкову скарбницю, військову здобич та арсенал і вирішив перенести свою княжу резиденцію на цю гору, з вершини якої відкривався краєвид...” Так з'явився Високий замок.

Лише одну зиму зимував князь у збудованому замку. Нашвидкуруч споруджена будівля погано захищала від холоду. Тож вирішив князь влаштувати собі резиденцію десь нижче. У заболоченій місцевості він побудував інший замок — Низький, а Високий замок, у якому були заховані скарби, охороняло багато вартових. Інші княжі прислуги: княжа свита, домашня челядь, дружинники й усі придворні (щоб швидко виконувати накази правителя) поселилися між Високим і Низьким замками. Це було перше підзамче поселення у Львові. Досі та частина міста називається Підзамче. Замок був побудований із дерева, тому загарики зруйнували його дощенту.

Проте замкова гора не стояла довго пустою. Близько 1360 року польський король Казимир III на місці колишнього князівського форпосту відбудував Високий замок. Фортифікація була розташована на

СЛОВО Просвіти

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний
редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
278-63-69

Відділ мови
Олександра ТКАЧ
270-55-57

Відділ літератури
Уляна ГЛІБЧУК
270-55-57

Відділ культури
Валентина ДАВИДЕНКО
270-55-57

Відділ просвітнянської роботи
Ольга СКРИПНИК
279-49-47

Відділ коректури
Тетяна МИХАЙЛЕНКО
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
**вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001**

E-mail:
slovo_prosvity@ukr.net

http://
slovoprosvity.com.ua

Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

Видруковано з готових
фотоформ на комбінаті
“Преса України” у середу.
Зам. № 3301213

Наклад — 11000

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

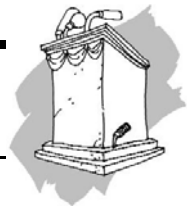
Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою
право редагування та скорочення
текстів.

При використанні наших
публікацій посилання на “Слово
Просвіти” обов'язкове.

Передплатна ціна, врахо-
вуючи поштові послуги:
на місяць — 3,29 грн.
на 3 місяці — 9,59 грн.
на 6 місяців — 19,18 грн.

ЗОВНІШНІЙ ТА ВНУТРІШНІЙ ВИМІР УКРАЇНСЬКИХ ВИБОРІВ

ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ

Верховний представник Європейського Союзу з питань зовнішньої політики й політики безпеки Хав'єр Солана вважає, що вибори в Україні відповідали міжнародним стандартам демократичних виборів. За його словами, ці вибори встановили нові стандарти, за якими Україна має творити своє майбутнє. Міжнародна місія Європейської мережі організацій зі спостереження за виборами (ENEMO) також вважає, що голосування на виборах в Україні відповідали демократичним і міжнародним стандартам.

Депутат Європейського парламенту від Польщі Єжи Бузек, який був офіційним спостерігачем за виборами від ЄС, про 26 березня, себто про українські парламентські вибори 2006 року, сказав, що це був великий день для Європи. Особливо до таких епітетів підштовхують останні події, які відбуваються у Білорусі. І це тло для України дуже позитивне.

За словами Є. Бузека, велич дня полягає в тому, що за півтора року, які минули від президентських виборів, Україна кардинально змінилася. Виборча кампанія відповідала всім нормам європейських стандартів. І тим Україна засвідчила, що європейські цінності не є лише декларацією її керівників, а реальним прагненням. І коли велика європейська держава реально засвідчує, що вона прагне жити в цій системі цінностей, то це для Європи великий день. І хто б не переміг на парламентських виборах, сказав о 19-й годині 26 березня Є. Бузек, то Україна вже не буде такою, якою вона була до листопада 2004 року. І коли люди стоять у чергах, щоб

здійснити демократичну процедуру, це дуже важливий знак, що українське суспільство не тільки розуміє, що таке демократія, а й хоче жити у ній.

Про приголомшливе враження від змін, які відбулися в Україні, говорять також помірковані росіяни. Звичайно, російські шовіністи на чолі з Затуліним для себе нічого надзвичайного (у позитивному значенні) 26 березня в Україні не побачили. Звичайно, тому, що головні їхні проекти, і перш за все політичний проект за участю великого бізнесу — блок Кравчука-Меведчука “Не так” уже не будуть у парламенті.

Однак для рядових українських виборців не стільки важливими є високі оцінки закордонних спостерігачів, скільки результати виборів. І для багатьох він став розчаруванням. Звичайно, у кожного для цього свої підстави. Проте це свідчення стану українського суспільства. З одного боку, як каже колишній президент Чехії Вацлав Гавел, це природний стан після спалаху надії 2004 року. З іншого, — це плід великої брехні, у якій тримали українське суспільство впродовж останніх років.

Є всі підстави вважати, що українські парламентські вибори 2006 року, як і президентські 2004 року, мали міжнародний вимір. І цей вимір надають їм не тільки безпрецедентні російські інформаційні й технологічні ін'єкції, а й перш за все увага з боку демократичного світу до українського вибору.

І нині про час президентства Леоніда Кучми можемо відповідально сказати, що він був часом великої брехні. Підстави для такої констатації дав він сам, напередодні виборів заявивши, що голосуватиме за блок “Не так!”, принципи якого найбільше відповідають переконанням колишнього президента. Точніше, його внутрішній суті. А з цього випливає, що всі його заяви про європейський вибір України були лише грою, себто — великим обманом. Дурив він і світ, розповідаючи про демократію, і українське суспільство. На тлі його родинного багатства великим обманом були його соціальні обіцянки.

І за десятиліття цього великого обману, глибоке коріння якого у комуністичній системі, сформувався спосіб мислення у значній частині суспільства. Вони вважають, що політики — це край скорумпований прошарок людей. І, на жаль, не задумуючись над тим, що ніхто не може бути винним без доведення вини, вони всіх політиків міряють однією міркою. Тому вибір 2006 року робився, як і всі українські вибори, починаючи з 1994 року, за принципом вибору “меншого зла”. І багато прихильників ідеї на-

ціональної демократії під впливом соціологічних навіювань віддали свої голоси або БЮТ, або НСНУ. Вони це зробили, аби їхні голоси не дісталися “регіонам”. Закиди з приводу несправедливості цієї норми висловлюють люди різних середовищ, називаючи її ще одним великим обманом.

Як його позбутися, важко відповісти однозначно. Робити вибори без прохідних порогів, як показує світовий досвід, — це посилення хаосу в політичній системі. Проте — це завдання для нового складу парламенту.

Хочу зупинитися на ще одному нюансі сумного спадку доби Кучми — на ще одній складовій його великого обману. Мені не тільки дивно, а й страшно, що гасло “люби українське в національній державі” не знайшло належної підтримки. “Регіонали” зробили з нього опудало націоналізму. Корені цієї аномалії знову-таки в часах Кучми. Це йому належить страшна ідея: буде економіка — буде все. Мені на мить, у час приїзду в Україну Папи Римського 2001 року і в історичні дні здавалося, що про неї вже забули. Проте Кучма у своїй заяві про намір голосувати за блок “Не так!”, засвідчив, що це життєве кредо його і тих сил, які народила його система.

Тому вибори 2006 року засвідчили, що недостатньо одними заходами навчити любити українське. Щоб ця любов стала реальністю, треба робити відповідні інвестиції.

Досвід наших сусідів поляків свідчить, що за мудрої політики, яким би не був наступ глобалізму, національна ідея має велике коло прихильників. І цей досвід повинні взяти на озброєння українські національні демократи. І вже нині готувати до нових виборів, незважаючи, чи вони відбудуться восени 2006 року, чи навесні 2011. Головне — в цій підготовці треба зруйнувати наслідки великого обману.

● Мирослав ЛЕВИЦЬКИЙ

ПРЯМА МОВА

**ОЛЕКСАНДР
ТУРЧИНОВ:
«НОВА ВЕРХОВНА
РАДА ПРАЦЮВАТИМЕ
БІЛЬШ ЕФЕКТИВНО,
НІЖ ПОПЕРЕДНЯ»**

Начальник виборчого штабу БЮТ і другий номер у списку цього блоку Олександр Турчинов відразу після виборів охоче ділився із журналістами своїм баченням структури й завдань нового парламенту.

— Що Вас найбільше вразило в попередніх результатах виборів?

— Нас не задовольнило тільки те, що ми не взяли першого місця. Але головне, що виконано програму мінімум: сили, які декларують патріотизм і демократизм матимуть більшість у Верховній Раді й мають усі підстави, щоб сформувати парламентську коаліцію. Я думаю, що Президент Ющенко виконає свої конституційні обов'язки й подасть до Верховної Ради ту кандидатуру Голови уряду, яку йому запропонує коаліція.

— Яку роль Ви відводите у Верховній Раді Партії регіонів?

— Їм було б непогано пройти стажування в ролі опозиції, реальної опозиції. І п'ять років — це той термін, який вони зможуть витримати.

— Можливо, що в новому парламенті депутати з “помаранчевої коаліції” з окремих питань голосуватимуть не так, як уся коаліція?

— Я б хотів виключити такий варіант. Хоча попередній досвід нашого парламентського життя має такі прикрі приклади. Сподіваюся, вони в минулому. Справді, не можна виключати спроб підкупу народних депутатів, але ті, хто пройшов таку складну і, до речі, брудну виборчу кампанію, вже мають якийсь імунітет від тиску, підкупів.

— Новий парламент буде кращим чи гіршим за попередній?

— Безумовно, він буде ефективніше працювати, бо там не буде випадкових депутатів. Маю на увазі депутатів, які можуть переходити з однієї фракції в іншу, робити вигляд, що вони ні на що не впливають і т. ін. Мажоритарних депутатів у цьому парламенті не буде, а буде фракційна дисципліна. Ми в нашій фракції висуваємо до депутатів від БЮТ вимогу дисципліни у досить жорсткій формі. Сподіваюся, що в інших фракціях теж будуть вимоги щодо дисципліни. Саме тому рішення у парламенті будуть прийматися досить швидко, і ті політичні сили, які створюють фракції, входять у парламент уже з готовими рішеннями, які потрібно буде тільки закріпити шляхом голосування.

● Записав
Павло ЗАЗБУРЧАНЕЦЬ

МОРОЗ ВИСТУПАЄ ЗА «ПОМАРАНЧЕВУ КОАЛІЦІЮ» З ГУБЕРНАТОРАМИ ВІД ЯНУКОВИЧА

Лідер Соцпартії Олександр Мороз виступає за створення коаліції у форматі Блок Тимошенко, “Наша Україна” і СПУ. Про це він сказав після зустрічі з Президентом Віктором Ющенком журналістам біля Секретаріату Президента.

“Ми готові підтримати у форматі трьох — Блоку Тимошенко, “Нашої України” та СПУ — меморандум про принципи формування коаліції”, — сказав Мороз.

“Повинна бути коаліція з тих людей, за яких проголосувала більшість. Бо виборча кампанія була побудована на альтернативі — або люди від Майдану, або Партія регіонів”. У підсумку приблизно 70 % виборців орієнтуються на Партію регіонів. За його словами, підписання меморандуму має відбутися найближчими днями.

При цьому Мороз сказав, що він згодний із думкою Ющенка, що “не треба поглиблювати розкол по лінії Схід-Захід”.

“Треба шукати порозуміння. Я б це вирішував так, щоб у владних структурах була представлена Партія регіонів. У чотирьох-п'яти областях вони мають перевагу в обласних радах. Тому було б природно, аби вони керували областю”. За його словами, можливість реалізації такого варіанта залежатиме від Віктора Януковича.

Говорячи про формування уряду, Мороз зазначив, що буде застосовано принцип, коли кожна сила по черзі братиме собі посаду, а решта залишиться тим, хто матиме найбільше голосів у парламенті.

www.PRAVDA.com.ua,
28.03.2006

ПО-СУСІДСЬКИ

ЮЛІЯ ПОВЕРТАЄТЬСЯ ДО ГРИ (шоденна польська газета Rzeczpospolita, 27.03.06)

“Попередні результати, котрі дали друге місце на парламентських виборах Блокові Юлії Тимошенко, повністю змінюють попередній порядок, при котрому домінуючою політичною силою була “Наша Україна” Президента Віктора Ющенка. Повернення Тимошенко на верхівку української політики почалося відразу після публікації результатів екзит-полів, коли виявилось, що вирішальний голос у творенні так званої “помаранчевої коаліції” у новому парламенті припаде не “Нашій Україні”, а саме Блокові колишньої прем'єрки.

Розмови про коаліцію команди помаранчевих ведуться вже два місяці. Політики обох таборів після конфлікту на тлі корупційних звинувачень на адресу оточення Президента Ющенка і пов'язаною з цим відставкою Тимошенко не могли порозумітися. Перешкодою були вимоги Тимошенко, котра за будь-яку ціну хотіла знову стати прем'єром, і рішучий опір “Нашої України”, переконаної, що на виборах вона забезпечить собі відповідно високу підтримку. Сьогодні вночі ситуація змінилася діаметрально.

Тимошенко оголосила, що вона готова до коаліції з соціалістами Олександра Мороза і “Нашою Україною”, котра також не зволікала з реакцією. Роман Безсмертний, керівник виборчої кампанії “Нашої України” заявив, що кандидатуру прем'єра має висунути Блок Юлії Тимошенко. Пункт про те, що

ПОГЛЯД ІЗ ВАРШАВИ Й МОСКВИ

Вибори до українського парламенту викликали широкий інтерес, а відтак і чималий резонанс у міжнародній пресі. Пропонуємо увазі читачів “Слова Просвіти” два приклади перших реакцій наших сусідів на результати українських виборів.

прем'єра пропонує сила, котра здобуде на виборах більшу підтримку, знайшов місце у пропонованій угоді щодо коаліції поміж угрупованням Тимошенко та “Нашою Україною”. (...)

Усе вказує на те, що Юлія Тимошенко здобуде крісло прем'єра, а “Нашій Україні” дістанеться посада голови парламенту. В цьому контексті називають прізвище Романа Безсмертного. Якщо розмови про “помаранчеву коаліцію” завершаться успіхом, то вона матиме в парламенті, який налічує 450 мандатів, близько 230 місць. Партія регіонів України, котра набрала найбільше голосів, залишиться відтак в опозиції”.

Барбара СТАВАЖ

ВЕЛИКЕ БАЧИТЬСЯ ЗДАЛЕКА (російський Інтернет-сайт www.politua.ru, 27.03.06.)

“Звичайно, результати виборів уже можна назвати особистою і дуже болючою поразкою Президента України Віктора Ющенка. Він перетворився у відверто політично залежну фігуру, що для нього носить принизливий характер. Хоча мова йде про порівняно невелику перевагу Блоку Юлії Тимошенко, для Ющенка це сумніше, ніж результат Партії регіонів Віктора Януковича, яка, відповідно до правил парламентської демок-

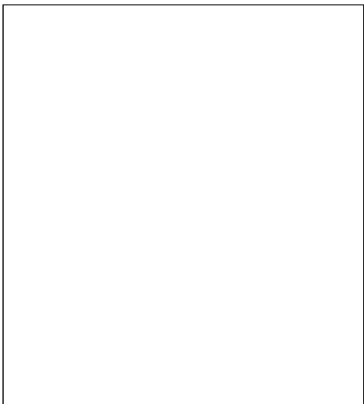
ратії, вважається переможцем виборів.

На цих виборах опозиція цілком перемогла, і якби мова йшла про дотримання правил парламентської демократії, то можна було б очікувати формування уряду опозицією. Проте оскільки “кучмівська” система збережена, то буде парадоксальна спроба сформувати уряд влади, незважаючи на перемогу опозиції. Тільки в цьому уряді влада (в особі партії “Наша Україна”) буде відігравати залежну роль, а контролювати Кабінет будуть Тимошенко і лідер Соцпартії Олександр Мороз. При цьому Мороз — власник “золотої акції”, його відхід з уряду автоматично означає крах цього Кабінету. Що стосується інших партій (якщо брати так звані “антипомаранчеві” сили), то більшості вони не сформують. Є два варіанти: перший — “антипомаранчеві” все-таки можуть спробувати сформувати уряд, але тоді їм потрібні або Мороз, або Тимошенко. Другий (що так багато обговорювалося перед виборами) — можливість створення коаліції Ющенка і Януковича. Теоретично це можливо. Але тут проблема в зовнішньому контролі над Ющенком, що залежить не тільки від розкладу сил у парламенті, а ще й від американського посольства в Києві.

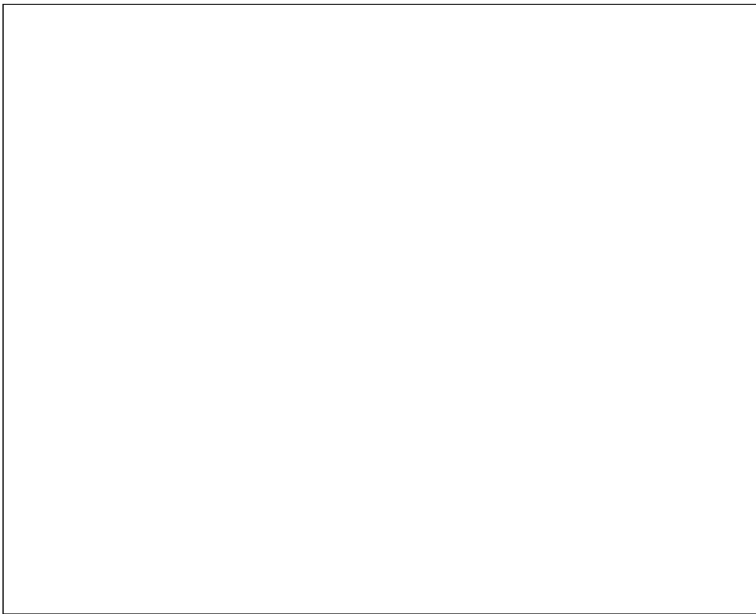
Гліб ПАВЛОВСЬКИЙ

ГЕОПОЛІТИКА

АНТИГЕРОЙ

КОРДОН

ЗМІЦНЮЮТЬ
ТУЗЛУ

Від острова залежить, де і як визначити кордон між Україною і Росією. Його мають прокласти в морі між крайніми точками Тузли й російської дамби. Це питання виникає постійно, бо росіяни намагаються провести кордон за іншим принципом, аніж пропонує Україна.

“Саме від того, наскільки чітко ми зафіксуємо крайню точку острова й нашого кордону, залежатиме, як буде проведено розподіл території між Україною і Росією та облік усієї території нашої держави”, — заявив біля прикордонного поста на морському узбережжі коси міністр транспорту і зв’язку України Віктор Бондар.

Спорудження одіозної російської дамби до українського берега за три роки вже майже на кілометр змило нашу косу, водночас і частину російської дамби, і продовжує негативно впливати на акваторію Керченської протоки. Щоб припинити руйнування острова Коса Тузла, після двогодинної наради урядовців, експертів і спеціалістів, створено робочу групу, яка визначить перелік і вартість усіх потрібних робіт.

До робочої групи увійшли представники Міністерства економіки, морського департаменту, чотирьох проектних інститутів, Керченського морпорту, провідні інженери й екологи.

Аби не допустити розмиву острова, особливо з російського боку, проведуть детальні геологічні дослідження кількома буровими установками по території й периметру Тузли. Остаточне рішення шляхів і способів порятунку й облаштування Азово-Чорноморського узбережжя України ухвалить через півроку різнобічного вивчення його стану. До цього часу тут прокладуть якісну дорогу, створять дослідний і вертолітний майданчики. За попередніми розрахунками вартість робіт зміцнення й опорядження острова складе від восьми до сорока мільйонів гривень. Проблема Тузли, заявив В. Бондар, буде вирішена до кінця року.

Віктор ХОМЕНКО,
Крим

*“І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь.”*
Т. Шевченко

Шоста година ранку. Про це нагадає не вимкнута звечора радіоточка. Позивні Києва мелодійно лунають квартирою. А ось і знайомий голос диктора. Після привітання свіжі ранкові новини. Сон як рукою зняло. Українське радіо! Чи можна сьогодні уявити без нього наше життя?

Практичний малогабаритний транзистор, комфортний, досконалий радіоприймач чи скромна проводова радіоточка — невід’ємні атрибути побуту майже кожної сучасної людини. Вони завжди поруч. І в міській багатоповітряній, і в тісноті сільській хатині на почесному місці — звичне, природне, як повітря, з нами Радіо. Після трудового дня втомлені працюючі люди з радістю тягнуться до приймача, уже не кажучи про слухачів, котрі з певних причин не виходять із дому і спілкуються з ним від ранку до вечора, — літні пенсіонери, інваліди, прикуті до ліжка хворі. Для таких Радіо — це й свіжі номери газет, й концертні й театральні зали, і стадіони, навіть подорожі по білому світу.

Телевізори не кожному до душі та й по кишені, Радіо ж слухають усі без винятку, звичайно, крім глухих. Для мільйонів співвітчизників найулюбленішим і найпривабливішим є Перший канал Українського національного. Він — найвірніший друг, наставник, порадник, консультант. Увімкнута проводова радіоточка нерідко служить і за годинник. Радіо — надійне першоджерело зв’язку зі світом.

Значна його роль і в практичному освоєнні рідного слова. Де ще почуєш таку грамотну, барвисту й виразноспівучу державну українську мову, як на Національному радіо? Правда, дещо дратує слухача настирлива, в одноманітному повторенні радіореклама. Та що вдієш?.. Ринкова економіка. І зрозумілими тепер стають численні скарги мешканців віддалених міст і сіл України, які за роки Незалежності втратили проводове радіомовлення. Подекуди від нього лишилися одні стовпи, а в деяких міських новобудовах його навіть уже й не впроваджують. У це важко повірити, але факти — річ уперта.

Із усього цього можна зробити висновок: розмови про ліквідацію Українського радіо чи об’єднання його з русифікованим телебаченням — справжнє безглуздя.

Та все ж поведу мову про радіопередачі, пов’язані з музикою. Музичні радіопередачі слухачі не лише полюбують — вони уважно сліdkують за ними по радіопрограмах і з нетерпінням їх чекають. Адже ніщо так не поліпшує настроя людини, як прекрасна пісня чи мелодія.

Музичні передачі Національного радіо переважно цікаві, різнопланові. І за формою, і за змістом. У них яскраво втілений український національний характер. І це природно, про що із задоволенням пишуть у своїх численних листах радіослухачі, відзначаючи досконалий професіоналізм виконавців. Завдяки Національному радіо масовий радіослухач отримує ще не втрачену українську народну пісню, славетну українську музичну класику, видатних українських співаків, піаністів, оркестри й хорові колективи.

На радіо працюють досвідчені музичні фахівці. Декотрі з них заслуговують особливого слова. Ось музичний коментатор Оксана Прилипка. Її передачі захоплюють не лише змістом, а й майстерністю подачі. Про неї можна писати цілу книгу.

У підсумку хочеться висловити щиру подяку творчим колективам

ВІТАЄМО НАШОГО АВТОРА З 85-РІЧЧЯМ!

Павло Олексійович Рудченко, журналіст-музикознавець. Народився 3 березня 1921 року в селі Соснівці Гадяцького району на Полтавщині. По закінченні Гадяцької середньої школи № 1 у 1939 році вступив до Харківського інституту журналістики (УКІЖ). Із другого курсу інституту був призваний до Радянської Армії. Ветеран Великої Вітчизняної війни. Фронтовик із перших її днів до останніх. Учасник Сталінград-

З РОСИ Й ВОДИ!

ської битви. Захисник міста-героя Сталінграда. Учасник штурму і взяття Берліна. По закінченні війни вступив до Молдавської державної консерваторії, яку закінчив 1953 року. Усе життя працював у закладах культури. Виховував молоде покоління музичних кадрів. Пішов на пенсію із Київського вищого музичного училища ім. Глієра в 1989 р. Має 29 урядових нагород. Серед них медаль “За бойові заслуги”, орден “Вітчизняної війни”, орден “За мужність” (за видатні заслуги перед Україною).

«ГОВОРИТЬ НАЦІОНАЛЬНЕ РАДІО УКРАЇНИ!»

Фото Олександра Литвиненка

Національного радіо та Київської Радіокомпанії за їхню плідну роботу, цікаві нововведення, творчі знахідки. І хоча про Українське радіо преса на своїх сторінках згадує не часто, це не зменшує масштабності його внеску в наше суспільне життя, заслуг перед Україною.

Взяти хоча б таку новинку, як музичні фрагменти “Із золотого Фонду Українського радіо”.

Вітаючи цю корисну й цікаву новинку, хотілося б побажати робити ці фрагменти різноманітнішими. Багатий музичний фонд Національного радіо має для цього всі ресурси. Ними варто розумно скористатися, — адже надто рідко звучать хорові твори у виконанні таких славетних колективів, як заслужена хорова капела “Думка”, Черкаський народний хор, хор ім. Григорія Верьовки, Державна заслужена капела бандуристів. Бажано частіше озвучувати голоси видатних українських оперних співаків минулих років, якими так пишалася свого часу Україна. Серед них баси: незрівнянний Борис Гмиря, Михайло Роменський, Микола Частій, Іван Паторжинський; баритони: Михайло Гришко, Микола Ворзулев, Юрій Гуляєв; тенори: Кіпаренко-Даманський, Микола Огреніч, Іван Козловський, Володимир Тимохін, Анатолій Соллов’яненко, Василь Третяк, Петро Білинник; колоратурні сопрано: Єлізавета Чавдар, Галина Олейніченко, Євгенія Мирошніченко, Белла Руденко та ін. Варто уникати частих повторень одних і тих самих виконавців.

Окремої розмови вимагає ситуація, що склалася в радіоефірі України. Надто засмічений низькопробною музичною радіопродукцією. Ця захлапленість ефіру звуковим непотребом завдає безмірну шкоду духовним і естетичним запитам радіослухачів, особливо в формуванні музичної культури.

В Україні широко розгорнута діяльність численних приватних різнохвилювних радіостанцій. Більшість із них — цілодобові. Серед них, крім “Променя”, Радіо Київ FM-98 та періодично “Ери” — українськомовних не відшукаєш. Російськомовними й англомовними ефір перенасичений. На їхніх хвилях української пісні чи музики не

почуєш. Цілодобово на цих каналах мозолить слух у’дливий рок і примітивна попса. Не дивно, що свої музичні смаки й уподобання сучасна молодь і формує на цій бездуховній псевдомузиці. Звідси наочний рівень її музичної культури.

Наукові дослідження різних країн світу давно довели незперечні істини щодо природи попси та агресивного року. Їхнє надмірне ритмозвукове перевантаження ударними інструментами в поєднанні зі штучно патологічним завиванням електросинтезаторів згубно впливає на психіку людини, збуджує у неї негативні емоції, руйнує нервову систему й поглинає позитивну енергію. Про цей “звуковий наркотик” написано немало наукових досліджень. Тому прикро, коли навіть Радіо Київ FM-98 нерідко засмічує свій канал таким “комерційним непотребом”. Саму появу цього Радіо в ефірі можна лише вітати. Щоправда, тут “свіжі новини”, підключення програми Радіо “Свобода”, цікаві сторінки “Старий Київ”, а також українські пісні під рубрикою “Пам’ятаймо своє” — усе це прекрасна новизна. Шкода лише, що пісні часто повторюються. І хоча чарівне тріо Мареничів чи геніальні “Ясени” та “Два кольори” Олександра Білаша можна слухати безкінечно, та все ж ми маємо немало й інших вокальних перлин, що прославляють пісенне багатство України. Скільки пісень історичних, ліричних, жартівливих, козацьких, чумацьких, весільних у виконанні бандуристів, чоловічих і жіночих вокальних ансамблів, хорових колективів. Де жіноче вокальне тріо “Либідь”, чоловічі квартети “Гетьман”, “Явір”, ушлявлене вокальне тріо сестер Байко? А це ж наша духовна спадщина, музично-пісенні скарби українського народу.

До речі, чому, даючи пісню під рубрикою “Пам’ятаймо своє”, Радіо Київ FM не називає прізвищ їхніх виконавців і авторів? Радіослухач мусить блукати у здогадках. Чи це музичний кросворд?

Прозвучала чудова вокальна перлина. Слухач із нетерпінням чекає наступного твору рівноцінної художньої вартості. Але дарма. Нічого подібного більше не почуєш. Суцільна круговерть бездар-

ного, переважно іншомовного, антимузичного суржикю, без мелодії і змісту, від якого голова йде обертом.

Цим нестерпним сумбурним баластом приватних станцій радіоефір захащується з вечірньої до ранкової зорі. Із особливою зухвалістю це відбувається у вихідні й передвихідні дні, коли більшість радіослухачів мріє послухати милу серцю мелодійну музику, щось рідне й близьке, чарівну українську пісню. Слухаєш, а душа переповнюється протестом, навіть обуренням. Де, врешті, наша національна гідність, самоповага, убоління за своє рідне? Невже власники радіостанцій цього не розуміють? Звичайно, розуміють, але зловмисно ігнорують усе українське, топчуть, де лише є можливість, українську національну ідею.

Дивно, що й керівництво у верхах, відповідальне за інформаційний простір України, до цього свавілля ставиться зовсім збайдужіло. Виникає природне запитання, чому ми, українці, так брутально нехтуємо не лише рідним словом, а й своїм славетним музичним надбанням? Сповнені чарівної краси наші музичні й пісенні скарби в їхньому невичерпному розмаїтті серед нічного радіоефіру наче й не існують у природі. Чи це не ганьба?

Радіо кожної країни має свою музичну національну характеристику. За музичними позивними Радіо можна впізнати країну. Про численні приватні радіостанції України цього не скажеш. Яка їхня національна, музична і мовна відмінність? Їх немає. Звичайно, річ не про Радіо національних автономій, де крім української мови використовуються мова нацменшин.

Своїми діями ми свідомо перед усім цивілізованим світом плюндруємо душу, ганьбимо пам’ять славетних предків-творців наших музичних святинь. Це постколониальне плебейство ще міцно сидить у душах деяких державних чиновників, яким байдуже, а то й не нависне, все українське. Унікальні за кількістю і значимістю записи музичної україністики лежать у фондах Радіо не використаними, як забутий архів. А їх чекають у радіоефірі мільйони шанувальників!

Музична україністика національного Радіо у звукозаписах — це духовне й естетичне багатство народу, музична скарбниця не лише для розуму, а й для душі, це радість і насолода для відпочинку, екскурс у минуле, пізнання й розуміння сучасного.

Тож чи не час навести тут відповідний лад, як це мусить бути в незалежній Українській державі?

● **Павло РУДЧЕНКО**, музикознавець, у минулому працівник Українського радіо, м. Київ

«СХАМЕНІТЬСЯ, БУДЬТЕ ЛЮДИ!»

Вирішення проблеми відродження національної культури, виховання національно свідомого громадянина сьогодні не можна оцінити навіть відомим прислів’ям: скрипить, але йде.

Патріоти-українці не мають належних можливостей, щоб закоріювати українську мову, українські традиції у повсякденне життя, а ті, хто має такі можливості, не хоче цього робити.

Йдеться про популярні розважальні проекти, які мають найкращий телевізійний час, а значить — найбільший вплив на формування естетичних смаків, здатності гордо нести ім’я титольної нації держави України.

Демонструється все: спортивна спритність, фізична сила, співочий талант, а от приналежність саме до держави Україна часто презентується лише ведучими чи коментаторами. “Хіт-парад”, “Мелорама”, “Богатирські ігри”, “Ігри патріотів”, “Хочу бути зіркою”, “Манюні”, “Шанс”, “Караоке на майдані” тощо — доказ цього.

Величезна можливість ведучих, авторів програм впливати на аудиторію — не предмет дискусії, а громадянська обов’язкова й почесна місія.

А що маємо ми? Автори проєктів майже повністю ігнорують національно-патріотичний фактор, хоча саме він вирішальний для формування громадянина-українця.

Лілія і Віталій Шеханіни, створюючи з колегами програму “Манюні”, напевно, розуміли, що танцювати героїнями програми можна й не під “Жолтий чемоданчик” корольовського виконання, а під колоритні українські мелодії. І що мультфільмівський “шедевр” “плюнула на плеш ему і послала к лешему” теж ніяк не формує високого естетичного смаку. От і вийшло, що Маші-Лізи-Марі-Мішелі не знайшли нічого кращого, прощаючись із телеглядачем (дітками), ніж “пака, папа”, а під завісу навіть вигукнули: “всьо!”

Оце і є “вот кто-то с горочки спустился...”

Недалеко відійшли і творці передачі для дітей “Хочу бути зіркою”.

“Мелорама” — це суцільне “вот кто-то с горочки...” “Нам ета по-фігу, по-фігу”, “што ми больше всію любім?” — шмотки”, — втокмачує в мізок глядачів-слухачів “Мелорама”. І це викликає сум і біль.

А от ми на майдані, де “Караоке” живе в Україні без України.

Ритуальна організаційна церемонія (кого і чим винагородять, хто гроші рахуватиме...) — і ведучий пропонує як найбільш відому пісню “Вот кто-то с горочки спустился...”, аби відкрити учасників. Сам підспівує майдану, тобто караочить. Не коментуватимемо смаків ведучого. Засмучує інше. Хіба для визначення співочої вдачі не годяться “Червона рута”, “Марічка”, “Пісня про рушник”, “Чорнобривці”, “Тече вода каламутна”, “Два кольори” чи та ж “Одна калина” чи, врешті-решт, “Кропива”? Чи вони невідомі?

Аж ні. Бо Ігор Кондратюк має конкретне завдання: відібрати молодий талант для “Шансу”, а там російськомовна й російськомисляча команда стилістів-візажистів-іміджмейкерів-режисерів-постановників разом із пані Наталею й суржикомовним партнером навіть учасника, який виборов перемогу з українською пісню, швиденько зроблять російськомовним. І змарнується співочий талант, вдача. Тільки зникне серце українця, бо той, хто “с горочки спустился...”, зробив свою справу.

А з великого екрана замість місії провідників національної ідеї, національної культури: автентичної, естрадної, класичної, авангардної — ми маємо місію космополітів, а якщо відверто, — похід антиукраїнців, що зомбують дітей, підлітків, які до 17—18 років уже навчені зневажати українську мову, українську пісню, українські традиції. А “блін” і “фіг” стане їхньою перепусткою до культури, яка замкнеться моральними пошуками на “Острові спокус” із “термінологією”, яка на білий папір лягає чорною плямою.

Ця ситуація повинна хвилювати відповідні міністерства, установи, культурні заклади, адже одним-однісіньким проєктом “Наша пісня” ситуація не виправити. Тоді “вот кто-то с горочки спустился...” з’їсть українське горіння в дітях.

● **Валентина КОБА**, пенсіонерка, с. В. Знам’янка Запорізької обл.

XXI століття — час інтеграційних об'єднань, інколи глобального надсистемного мислення. Сьогодні, на порозі третього тисячоліття, жодна держава не може перебувати в повній ізоляції від інших. Навіть у порівняно невеликих, переважно однопольових країнах Західної й Північної Європи, крім основного народу, обов'язково проживає одна або кілька національно-етнічних меншин: у Нідерландах — фризів, в Данії — фарерців, шведів й норвежців, у Швеції — саами, у Фінляндії — шведів і саами. Держава має бути відкритою для культурних обмінів. І водночас вона має залишатися національно усвідомленим та історично укоріненим утворенням.

Свідомість XXI століття виходить за межі будь-якого часово-просторового критерію. Інформаційний вимір, який покладено в основу інфосупільства Нового часу, не знає територіальних меж. Сьогодні європейський інформаційний час — доба історично демаркованих перспектив. **Це час майбутнього.** Події 2005 року довели європейцям, що Україна має право бути невід'ємною частиною Європи, її історія та традиції стисло пов'язані з історією Європи. Європа підтримала Україну. Цього не підтримали носії свідомості з латентними постколоніальними вірусами.

Сімдесят років українська нація, немов Святий Георгій, лежала під колесом із встромленими мечами Радянської імперії. Основні удари до 1939 року було скеровано проти української національної інтелігенції як головного носія національної свідомості й проти селянства як основного на сході України носія української розмовної мови. Після 1939 року їх було переорієнтовано на Західну Україну. Сьогодні Україна визнала штучний характер голоду 1933 року, що був насправді голодомором. Але чи визнавала фатальність власної історії Україна ще два роки тому, коли Європа говорила про голод 1933 року як про світову катастрофу?

Переслідування українців як “буржуазних націоналістів” за вияви національної свідомості разом із русифікацією носіїв української мови в містах Східної України не припинялися й у хрущовські та брежнєвсько-сусловські часи. Подекуди, особливо на півдні України, ця боротьба є й дотепер, тільки в більш замаскованій формі. Не припинено й процес русифікації на сході України, бо надання українській мові статусу державної в реальному житті впроваджується мляво, а вимоги її активнішого впровадження в життя кваліфікують як “насилницьку українізацію”.

Згубні наслідки **інтелектоциду**, фізичного й морального винищення національної інтелігенції, призвели до занепаду національної свідомості. Спрямовування соціальної ворожнечі на селян під час розкуркулювання і голодоморів, а пізніше вороже ставлення до західних українців, збройну боротьбу яких пояснювали не як викликану сталінськими репресіями, а як наслідок “українсько-німецького націоналізму”, — усе це вилилося в поділ українського народу на касти, клани, тусовки. **Підірвано національну солідарність.** Відбулася мутація свідомості. Як наслідок, поява **малоросійства** на всіх біопсихічних і культурно-історичних рівнях нації.

Євген Маланюк свого часу стверджував: “Малоросійство — це затьмарення, ослаблення і — з часом — смерть історичної пам'яті, це — параліч політичної волі й думки, це — національне поразенство, тобто невіра у можливість української державності, це також явище, що тримається на систематичному, старанному впровадженні українцям комплексу меншовартості: ніколи не мали держави, темне селянство, глухий хохол, як і впорскуванні насмішкучого ставлення до національних вартостей”. Останнє, за Є. Маланюком, виявляється, наприклад, у систематичному висміюванні, анекдотизуванні й глузуванні з національних звичаїв, обрядів, національної етики, української мови, національного стилю, навіть національного вбрання. Знайдіть іспанця, який глузував би з сомбреро; у нас же зневага до шароварів і вишиванок — то ледь не ознака *європейськості* (чи, може, *євроазійськості*)...

Маланюк точно встановив діагноз: малоросійство — це хвороба, спричинена кількома століттями чорної ночі бездержавності. Буде власна державність — зникне малоросійство. Євген Маланюк зазначає: “У нас малоросійство було завжди хворобою не ли-

ше півінтелігентською, а й передовсім — інтелігентською, отже, вражало верству, що мала виконувати роль мозкового центру нації. І в цьому — суть проблеми. Тут одразу ж треба виключити той тип простолуду, який любив повторювати “моя хата скраю”, або при польських конскрипціях називав себе поліщуком, як при советських переписах записує свою національність “руський”: то є лише мімікрія і самооборона, за якими тягнуться віки гіркого досвіду”. Головний носій згубної хвороби під назвою “параліч національно-державної волі”, таким чином, аж ніяк не “основна наша національна маса — селянство”, а незрівнянно більшою мірою освічена верства народу.

Звернімо увагу на те, що Маланюк спростовує кілька вельми поширених стереотипів щодо малоросійства. Він стверджує: “Всупереч популярній у нас думці, малоросійство — то не москвофільство і не ще яке-небудь *фільство*. То — неміч, хвороба, каліцтво внутрішньонаціональне. Це — “шатость черкасская”, а кажучи мовою такого експерта, як цариня Катерина II, це — “самоотверженность малороссийская”. І далі: “Москвофільство чи інше

ВТЕЧА ВІД СВОБОДИ, або КАТАРАКТА МАЛОРОСІЙСЬКОГО БЕЗПАМ'ЯТСТВА

фільство (їх було кілька в нашій історії) — то є можливий напрям нашої національної політики...”

На думку Євгена Маланюка, москвофільство — це політична течія, що ще не є катастрофічною для української національно-державної ідеї. А ось малоросійство “як яскравий прояв паралічу політичної волі і думки, завжди є поза межами будь-якої національної політики — взагалі”. На підставі власного життєвого досвіду і вивчення архівних матеріалів Маланюк, заглиблюючись в історію, робить важливий висновок: “Майбутній історик не зможе політику Центральної Ради пояснити інакше, як наявністю в ній політичного малоросійства, яким були люди того покоління отруєні: брак найелементарнішого національного інстинкту і параліч політичної волі — були наявні... Історію треба було тоді вже творити; владу, якою б обмеженою вона тоді не була — здійснювати шохвилями, бо час був рахований”.

І чи не це є поясненням історичної поразки національно-визвольних змагань 1918—1920 рр., чи не це є (хай не вичерпною) відповіддю на актуальне, мало не “вічне” запитання: чому, наприклад, Польща Пілсудського спромоглася в ті роки відновити свою незалежність, а Україна — ні? Маланюк відзначає, що в Польщі теж були вельми яскраві представники “малополяків” (і навіть називає конкретне прізвище — Роман Дмовський, відомий свого часу політик). Але пам'ятаймо, що польську націю й тоді, й згодом консолідували такі фактори: національна гордість; єдина віра (католицька) і вплив на свідомість народу костелу; традиції польської аристократії (шляхти) не можна забувати, що національно свідомі українська шляхта була частково винищена.

Євген Маланюк чітко усвідомлював, — малоросійство (що є “еквівалентом нашої окраденості”) не абстрактно-академічна проблема. Вона “є однією з найважливіших, якщо не центральних проблем, безпосередньо пов'язаних із нашою основною проблемою — проблемою державності. Це є та проблема, що першою встане перед державними мужами вже Державної України. І ще довго, в часі тривання й стабілізації державності, та проблема стоятиме першочерговим

Фото Олександра Литвиненка

завданням, а для самої державності — грізним *мементо*”.

Маланюк виводить діагноз: “Малоросійство — це не політика і навіть не тактика, лише завжди апріорна і тотальна капітуляція. Капітуляція ще перед боєм”. Причини такої капітуляції (не лише національно-політичної, а й загальнокультурної) філософ О. Кульчицький, перегукуючись із Є. Маланюком, шукає в історії: “Домінанта поразки й даремних зусиль, що випливає з деяких наших історичних починань, могла, безперечно, із часом надавати українській національній психіці забарвлення фатального песимізму...”

Сергій Грабовський у статті “Що принесла Україні Переяславська рада?” зауважує: “Впадає в око, що, критично оцінюючи малоросійство, Євген Маланюк нещадний і до Гоголя, і до Грушевського та Скоропадського, і до української інтелігенції на загал. Не слід плутати малоросійство з москвофільством, застерігав Маланюк, бо ж москвофільство на голову вище, оскільки є певним напрямом національної політики, а малоросійство — це втеча і від політики, і від властиво національного (при залишенні безпечних елементів етнографічного). Якщо згадати вислів Еріха Фромма, то малоросійство є специфічним різновидом *втечі від свободи*, притаманним певному типу української людини”.

“Трагедія українського культурного процесу (як, певно, й історичного) полягає у бракові внутрішньої суцільно-структуральної цупкості, що мала б зцілити покалічений і пошматований організм культури, історії, нації. Тому-то органічне життя протікає в ній епізодично й фрагментарно, так би мовити, поміж ковадлом просвітництва і молотом — у чужій руці, звичайно, — малоросійства”, — наголошував Євген Маланюк.

Феномен малоросійства цілком вписується в те, що сьогодні є предметом постколоніальних студій. Один із результатів колоніальної практики полягає в тому, що колоністи накидають тубільцям певні негативні стереотипи, які стають автостереотипами; тубільці самі починають вважати себе тупими, недолугими, людьми другого ґатунку, нездатними до самостійного національно-культурного і державного життя; межею їх

ніх прагнень виступає автономія під патронатом метрополії.

Отже, подолання малоросійства — одна з засадничих, онтологічних проблем українського топосу. Грузинський філософ Мераб Мамардашвілі наголошував на тому, що людина здатна не капітулювати перед об'єктивністю, а бути собою: “Історія є драма свободи; там немає ніяких гарантій, як немає і ніякого самого по собі русійського механізму. Це драма свободи, де кожна точка оточена хаосом. Якщо не буде напруження праці, тобто напруження свободи, яка вимагає праці, то ти з цієї історичної точки падаєш у безодню, яка оточує всі точки”.

У XXI столітті свобода людини нерозривна зі свободою нації. Варто нагадати слова Миколи Хвильового, весь пафос творів якого спрямовано на подолання малороса в душі, тілі й ділі українця: “Українська нація виявляє свою волю протягом віків до виявлення свого організму як державної одиниці”. Отже, якщо ця державна одиниця досі не здобула беззаперечного усталення, воля до вичавлювання по краплині малороса з українського буття була недостатньою.

“Під комплексом меншовартості, — пише відомий історик Кульчицький, — ми розуміємо (за Адлером) відтиснену в несвідоме, через незгідність із тенденціями до корисної самооцінки, групу почуттів, пізнань і прямувань, зв'язаних із власною недорівняльністю й недостатністю супроти життєвих завдань — чи через брак власних сил, чи через надто важкі труднощі у виконанні”. Малоросійство — це знижений рівень національної свідомості або ж навіть його нестача. Малоросійство, за Маланюком, — психічна хвороба. Вона зовні непомітна, не виявляється у фізичних симптомах.

Отже, Малоросія — це антитеза Україні. Це НЕ-Україна, тобто — НЕ-повновартісна, НЕ-європейська, а підмосковська, несвідомо своєї місії в сучасному світі, нешаноблива до власної історії, культури, мови. Населяють Малоросію здебільшого не українці, а малороси. Малорос — це українець із деформованою національною психікою, це — “тип національно-дефективний, національно вихолощений, скалічений психічно, духовно, а в — наслідках, часом — і расово”. В Україні “цей людський тип набрав особливо патологічного характеру, характеру хронічної хвороби, що її належить зживати довгі й довгі десятиріччя”.

Європейська історія свідчить, що більшість великих народів Європи починають свою національну історію з постання своїх незалежних держав у IX—X століттях. Перші незалежні Французька й Німецька держави виникли 843 року внаслідок розпаду імперії Карла Великого на французьку й німецьку частини. Найдавніше Англійське королівство утворилося в IX столітті. Тоді ж виникло й Празьке князівство чехів. А в X столітті починається відлік державної історії поляків і мадярів. Малороси не знають історії. Не знають своєї історії лише історичні маси... У нас немає коріння. У нас є психологія, але немає свідомості.

У XX столітті Хосе Ортега-і-Гассет писав: “Маса — це сукупність осіб без спеціальної кваліфікації. Під масами не слід розуміти головним чином “робітничі маси”. Маса — це “рядова людина”. Отак проста кількість — юрба — перетворюється в якісне визначення: це якісна однорідність, це суцільна безформність, це людина, що не відрізняється від інших, а являється повторенням загального типу. Що ж ми досягнули цим перетворенням кількості в якість? Дуже просто: за допомогою останньої ми розуміємо генезу першої...”

За словами Ореста Ткаченка, “знання національної традиції, своєї історії сприяє розвитку національної свідомості, основним носієм якої є національна інтелігенція”. Проте допоки ця свідомість зосереджена тільки в ній, не стала набутком усього народу, не пов'язалася зі своїм зовнішнім практичним дійовим виявом — національною солідарністю, національна свідомість мало що важить. Українська держава потребує європейськосвідомої нації з неухолдженим гентипом та історичною пам'яттю.

Невже Україна й 15-й рік своєї незалежності проживе під брутальною владою мас?

- **Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ**, студент Національного університету “Києво-Могилянська академія”

МИКОЛА АМОСОВ. ЯК ЖИТИ, ЩОБ ВИЖИТИ

Закінчення. Початок на с. 5

Людина має в середньому п'ятиразовий резерв потужності. Навіть коли клітина “захворіє” (недуга первинно проявляється саме в клітинах), якщо створити їй нормальні умови, за певний час вона оновить свої структури і одужає. Детренованість — найважливіша причина патології клітини.

Тепер більшість людей прямує до здоров'я від хвороби. Причиною хворобливого стану багато людей вважає погоду. Але вона впливає тільки на незагартованих людей. Я погодних перепадів до 80 років не відчував. Найшкідливішим для людини є переїдання, брак сирій їжі. А ще детренованість серця, легенів, суглобів. Причиною діабету й ожиріння (порушення обміну речовин) є передусім неправильне харчування і детренованість. “Увінчують” перелік різних захворювань — інфаркт, інсульт і найстрашніше — серцево-легенева недостатність (від неї і вмирають). Для лікування всіх цих хвороб треба жити надголодь і споживати сирі овочі й фрукти, не закутуватися, багато й швидко рухатися, спати, скільки хочеться (але не менш як сім годин). Природні захисні сили організму великі.

Голодування. Як лікувальний метод воно має сенс тільки тоді, коли подальше харчування людини буде стриманим. А найпростіший спосіб схуднути — несмачно готувати. На жаль, сіль — один із способів зробити погану їжу смачною. Навіть сирі овочі, якщо посолити, можна їсти й без олії. Та краще споживати їх без солі. Сіль спричинює розвиток гіпертонії та склероз. Добова потреба солі 2—4 грами, а люди вживають по 10—20.

Вітаміни. Одержують їх, споживаючи свіжі фрукти й овочі. Наймінімальніша доза фруктів та овочів — 300 грамів щодня. Гадаю, потрібно — 500. Ще краще — кілограм. Прашури з'їдали два-три кілограми. Заміна сирих овочів і фруктів вареними — нерівнозначна. Краще вживати квашену і свіжу капусту, моркву, цибулю, салат.

Жири. Вони не такі шкідливі, як підступні. Мають надто багато калорій — дев'ять на один грам. Твердження, що жири вкрай потрібні, — міф. Можна не вживати ані масла, ані сала, і навіть тоді в організм потрапить мінімальна кількість жирів. Вони є в молоці, м'ясі, навіть у хлібі, й цього досить. Рослині жири нібито не сприяють розвиткові атеросклерозу, але й ними не варто захоплюватися.

Щодо білків. Їх теж не треба надуживати. Людям малоруслим і похилого віку молока й трохи м'яса (грамів 50—70) — цілком достатньо.

Вуглеводи. Тут порада проста: їсти менше солодкого, інакше нормальної вагу зберегти важко. Доведеться стримуватись, адже один грам цукру дорівнює чотирьом калоріям.

Про воду. Пити треба багато.

КОРОТКО ПРО МОЄ ХАРЧУВАННЯ

Не їм ніколи задля профілактики. Напружене життя починається зранку, тому й сніданок великий, грубий і некалорійний: 300—500 грамів свіжих овочів або капусти (свіжої чи квашеної), двійко яєць або дві картоплини і кава з молоком.

Обід нерегулярний. Першу й другу страви — без хліба, без жирів, мінімум м'яса. Кефір, чай або сік — це на третє. Вечеря — чай з медом або з цукром уприкуску, сир, трохи ковбаси (що подасть дружина). Фрукти — за сезоном. За день за об'ємом набирається багато, а за калоріями — у межах витрат. Знайте, що маса тіла зростає в період великих нервових перенапружень.

Щодо сну. Якщо людина без снодійного добре спить, — з її нервами все гаразд. Перша порада. На сні не треба заощаджувати час — у середньому бажано спати по вісім годин. Друга порада. Не лякайтеся безсон-

ня. Великої шкоди від однієї безсонної ночі не буде. Надвечір накопичиться дводенна втома і вас здолає сон, але вечір треба звільнити для відпочинку. Якщо “погані” ночі йдуть одна за одною, вдайтеся до снодійного, однак контролюйте, щоб це не стало звичкою. А тим часом знайте: це серйозне застереження щодо розпорядку життя. Необхідно “випасти” з нього на кілька днів, щоб облішити снодійне. А розрахунок тут такий: не відрегулюєш свого життя — втрапиш усе. Один із контрольних пунктів здоров'я — це сон.

СЬОГОДЕННЯ І ГЛОБАЛІСТИКА

Чи можна передбачити майбутнє людства? І так, і ні. Головне питання: як виникла складність світу? Від Бога? Мій матеріалізм довгий час цього не міг прийняти. Удиво не вірив. Та років п'ять тому познайомився з ідеями самоорганізації Нобелівського лауреата Іллі Пригожина й багато питань з'ясував.

Я кажу: Бога немає, але він існує. І виступаю за релігію, тому що без неї не буде моралі. А без моралі не може бути капіталізму. Без моралі міг бути тільки соціалізм. Тому що там була інша ідея — колективу, колективної відповідальності, колективного контролю. У вільному ж суспільстві цією керівною силою може бути тільки мораль. А мораль без заповідей неможлива, адже відчуття свободи обов'язково кидає людину в різні боки, часто — до шкідливих потреб. Тож потрібна віра в те, що Бог є, що Він усе бачить, що може покарати чи довести, що Він незалежний і вищий надим.

А тепер розглянемо динаміку окремих показників останнього століття. Кількість населення на Землі зросла в 3,7 раза. Показники економіки — у 40 разів. “Зелена революція” підняла врожайність утричі. Усі колонії отримали незалежність. Демократія майже всюди. Є гіркий, але корисний досвід історії: дві світові війни, фашизм, соціалізм, ГУЛАГи й Освенцим.

Збільшується населення. Та є втішні ознаки. У зв'язку з визріванням цивілізації темпи зростання людності загальмувалися порівняно з 60-ми роками (минулого століття. — *Ред.*) майже вдвічі. З'явилася впевненість, що років через 50—70 кількість населення планети стабілізується на рівні 9—11 мільярдів. Це багато, але ще посилимо для природи. На швидку зміну життя у планетарному масштабі сподіватися не доводиться — люди не ангели. Але визрівання триватиме: бідні країни перейдуть у середні, а середні підтягнуться до багатих.

Ядерної війни, здається, не буде. Загальні ж принципи взаємин між людьми закладено великими релігіями. А це — комприси.

Ви запитуєте, чи могу я намалювати сценарій майбутнього людства? Якщо коротко, він, на мій погляд, може бути таким. Буде продовжуватись зростання економіки високорозвинених країн, але без істотного збільшення матеріальних і енергетичних затрат. Ідеологія в цих країнах не зазнає великих змін. Тут уже пробували і “праве”, й “ліве” і збалансували міру соціальної допомоги слабким і безпорадним так, щоб і на совість суспільства не тиснути, і трудящих не детренувати. Ці розвинені країни доведуть своє природне середовище до хорошого рівня. Але чекати від них великої допомоги слабкорозвинутим країнам не слід — не дозволить вроджений егоїзм, біологія.

Усі інші країни будуть іти за лідерами. Однак швидкий прогрес неможливий. Культура й демократія дозрівають від покоління до покоління довго — десятиліттями. Усе залежить від економіки. Саме вона робить ставку на освіченість. А та впливає на інтелект, духовність.

Підготувала
Таїса МОСТОВА

ДОБРА ПОРАДА

Найсприятливіша пора “схопити” хронічну втому — осінь. А страждають на неї зазвичай люди віком від двадцяти восьми до сорока п'яти років. Ті, хто постійно “горить” на роботі. На Заході цю хворобу також називають “синдромом менеджерів”, які в гонитві за кар'єрним зростанням і грошима не беруть свого організму і працюють щодня по 16 годин і більше. Тоді й з'являється підвищена втома, яка потім стає хронічною. Завідувач кафедри клінічної імунології та алергології Національного медичного університету Георгій Дранник називає те, що передє синдрому хронічної втоми, “третім станом” — ні здоров'я, ні хвороба. Тоді й з'являється втрата сну, втома через недосягання, зниження працездатності, загальмованість у діях, немотивована тривога, швидка зміна настрою та часті депресії.

Професор каже, що в людей навіть підвищується температура. Це зона ризику, коли в людини ослаблений імунітет і на неї чагують інфекційні захворювання, передусім РВЗ та грип.

Найчастіше синдром спостерігається у компаніях із жорсткими вимогами до підлеглих, якщо керівник — диктатор. Передують хронічний втомі й інфекційні захворювання або нервові виснаження. Те, що немало українців страждають на неї, на думку медиків, і не дивно. Адже не всі можуть пристосуватися до соціальної та економічної нестабільності. Дається взнаки й погана екологія. 1989 року група

вчених із Центру клінічної імунології обстежила близько тисячі киян, які протягом трьох років не виїжджали з міста після аварії на Чорнобильській атомній електростанції, і півроку не були на лікарняному. Коли почали аналізувати дані, виявилось, що 70 % цих практично здорових людей мали дуже схожі скарги. Після додаткового обстеження виявилось, що в більшості пацієнтів була порушена імунна функція. Тоді

СЛУХАЙТЕ ЧАЙКОВСЬКОГО І ЗАБУДЬТЕ ПРО ВТОМУ

Перенавантаження і суворий порядок на роботі безслідно не минають. Нині, за даними Американського національного інституту проблем здоров'я і професійної безпеки, понад сорок мільйонів людей в усьому світі хворіють на клінічну форму синдрому хронічної втоми. Цей синдром іще називають “чумою ХХІ століття”.

вчені назвали це підвищеною втомою, яка згодом стає хронічною.

В Україні службу клінічної імунології, яка опікується також і синдромом хронічної втоми, створено лише сім років тому, а відповідного інституту й досі немає. Тоді як у Сполучених Штатах він існує вже більше як півстоліття. У нас, правда, вже є обласні центри з амбулаторіями, а інколи й зі стаціонаром. Проте пересічні люди поки що не знають про цю хворобу і йдуть до тих спеціалістів, які, як їм здається, можуть їх лікувати: терапевта, інфекціоніста, дерматолога чи невропатолога. Насправді в усьому світі цей синдром лікують

клінічні імунологи.

Як відомо: краще не хворіти, щоб потім не лікуватися. Тож найпростіший спосіб не загубитися в гонитві за виживання — не напружуватися. Фахівці радять частіше прислуховуватися до свого організму. Треба вміти вчасно сказати собі “стоп”, вважає Георгій Дранник, узяти тайм-аут на кілька днів і вести нормальний здоровий спосіб життя. Професор також каже, що в кожній людині обов'язково повинна бути культурна програма. Адже це позитивні емоції, які знімають стрес. А найкращим антидепресантом він вважає кохання.

Кохання — це чудово, проте не завадить правильно спланувати свій час. Спати не менше восьми годин при відкритій квартирці, перед сном випити склянку молока з медом чи м'ятного чаю. А годинна прогулянка на свіжому повітрі — природне щелення від стресу. Лікарі також радять приймати ввечері теплі ванни з морською сіллю, хвойним екстрактом чи ромашкою, а зранку — контрастний душ. Не дасть впасти в депресію спілкування з домашньою тваринкою. Не завадить і арт-терапія. Причому байдуже, про хороше чи про погане життя складати вірші. Якщо і це не допомагає зняти напруження, уявіть себе оперним співаком або послухайте Чайковського. До речі, сюїта “Пер Гюнт” Гріга нормалізує сон, а “Весільний марш” Мендельсона покращує серцеву діяльність.

• **Вікторія ПАДАЛКО**

МЕЦЕНАТИ

Ніби й далеко ми відійшли в часі від старовинної Спарти з жорстким її законом — убивати немовлят, які народилися не зовсім здоровими. Але й до справжнього гуманізму нам іще далеко. Статистичне управління не дуже охоче видає дані — скільки дітей відстають у ментальному розвитку, а тому змушені жити в закритих інтернатах, де, зрештою, умови далеко не завжди відповідають європейським нормам.

Але не так давно вітер благодатних змін торкнувся і дитбудинку селища міського типу Чинадієве на Закарпатті: молоді здорові українці прийшли з подарунками — іграшками і, головне, спортивним причандаллям, щоб фізкультура і спорт внесли радість у життя маленьких вихованців. А днями в столичному дитсадку № 801 ті ж самі молоді люди, об'єднані у Всеукраїнський благодійний фонд прогресивного спорту на підтримку здорового способу життя, влаштували спортивне свято з призами й подарунками. Близько ста київських дітей, яких лікарі називають ментально відсталими, жваво й радісно брали участь у курсах, виявляючи спортивну кмітливість.

«ВЕСЕЛІ СТАРТИ»

Отже, молодий фонд, що його очолив чемпіон України з бодібілдингу Сергій Бобчук, почасті перебирає на себе ті проблеми, яким не може дати ладу держава. У той час, як столиця стогне від непосильного тягаря реклами тютюнових виробів і алкогольних напоїв, а з телеекранів суцільним потоком летить кривава каламуть детективів і бойовиків, спортсмени конкретними справами пропагують здоровий спосіб життя.

Той, хто пізнав радість від занять на стадіоні чи у спортзалі, хто знає, яке це щастя — дихати на повні груди свіжим повітрям і бути володарем кожного свого поруху, прагне відновлювати і реконструювати, а де можна — будувати нові спортивно-оздоровчі комплекси. І дедалі більше молодих людей долучаються до заходів благодійного фонду, щоб сприяти престижу здорового меценатства і зрештою повернути славу українському спорту. На нашій пам'яті, як у дитячих спортивних школах тренери відшукували таланти для олімпійського резерву, радіючи, що виростає молоде здорове покоління.

Нині ж студенти Національного університету культу-

ри і мистецтв складають спортивний крос по кучугурах над високовольтним кабелем, прокладеним у бік бульвару Лесі Українки. А зовсім поряд, просто на колишньому стадіоні, з'явилося багатоповерхове кам'яне гето...

Тому так серйозно сприймаються починання спортсменів-меценатів, які прагнуть відродити змагання “Веселі старты”, “Мама, тато і я — спортивна сім'я”. Молоді люди думають про пільгові абонементи для малозабезпечених верств населення в ті спортивні зали, котрі зуміли захистити свої підвальники від зазіхань торговців алкогольними напоями.

“Здоров'я — скарб кожного громадянина, стратегічний ресурс держави, запорука розвитку міжнародної спільноти в цілому”, — записано в статуті молодого благодійного фонду.

Віриться, що ці добрі починання пустять глибоке розгалужене коріння, а кроною того дерева стане вже нинішня малеча.

• **Ганна КОЗАЧЕНКО**,
член правління
Українського фонду
культури

Я, здається, зрозумів, як влаштований світ, якими законами живе суспільство. Шкода лише, що немає ні часу, ні можливості, ні штату співробітників донести все це до людей.

БІОКІБЕРНЕТИКА ПІДКАЗУЄ

“Майбутнє століття очевидно, стане періодом широкого використання психології і як науки, і як практичної служби — на зразок медичинської. Чому? Тому що повністю “пустити” психіку людини напризволяще, мабуть, не можна. Я це говорю не тільки як медик, а й як кібернетик. Психологи будуть керувати вихованням дітей і дорослих, добирати робочі колективи, визначати міру праці, впливати на рівень душевного комфорту громадян. І ще: навряд чи можна розраховувати на те, щоб зробити всіх людей хорошими. А от соціальні психологи мають запропонувати й змінити систему освіти й виховання дітей і дорослих.

Або ось таке твердження. Учені свідчать, а практика доводить: існує біологічна потреба у приватній власності. Особистій, звичайно. А як же бути з колективною? Вона не біологічна. На ній базуються надії тільки соціалістів. До того ж, ні багатство нації, ні духовність ніколи не виростили на ґрунті колективного жебрацтва — така істина. А бідні люди ніколи не бувають щасливими.

А далі роздуми ще сумніші. Тоді й гадаєш: може, треба спершу злякатися, щоб почати діяти?

— Запитуєте, яким буде середовище в найближчі десятиліття? Кінцевої моделі не бачу, але навіть приблизне передбачення оптимізму не додає. Людство живе сьогоднішнім днем, не має розуму в поведінці. Загине воно, не встигне переселитися на чисті ще планети. І загине завдяки своїй біологічній згубності. Потреби людські перевищують можливості планети оновлювати ресурси.

Звичайно, наука, враховуючи біологічні якості етносів, може, скажімо, урівноважити жадібність до речей страхом екологічної катастрофи. Та ж наука може змінювати й координати щастя. Громадяни стають освіченішими, далекогляднішими, їхні потреби рухаються від матеріальної сфери до інтелектуальної, якщо не до духовної. Змінюється починає первісна природа людини. Але наскільки? І як дозувати ідеологію, щоб не зірватись, — як недавно ми зірвалися на соціалізм й комунізм.

Питання про людську природу на часі, як ніколи. Біологія в людині постійно чинить спротив. Біологічного більше, ніж соціального. Надію на тренування характеру можна плекати. Але, думаю, можливості перебільшені. Скажімо, такі якості особистості, як заздрощі, престиж, жадібність, за моїми даними як біокібернетика, обігнали навіть свободу і страх. Десь там ідуть переконання, інтереси. Заздрощі обганяють багато чого, залишивши далеко позаду колективізм. На альтруїзм також не слід покладати великих надій.

І якщо ж тоді має бути критична маса вихованих серед популяції, якщо не можна (а це так!) радикально, саме радикально, первиховати?

НОВЕ СУСПІЛЬСТВО НЕ ПІДРЕМОНТОВУЮТЬ. ЙОГО СТВОРЮЮТЬ ЗАНОВО

Про що думається на дев'ятому десяткові життя? Про все. Про життя і смерть, головне й другорядне, значуще для тебе й для суспільства, у якому живеш. Так і виникла моя “Ідеологія для України”, тому що зовсім небайдуже мені, як розвиватиметься, куди йтиме моя країна, яке майбутнє чекає на неї, а отже, на дітей і внуків наших.

Чому я, росіянин, який ще й досі розмовляє по-вологодському, сприйняв незалежність України? Тому що зрозумів: це —

збереження українського народу. Народу, який має свою мову, свою самобутність. Саме тому він має право на незалежність. І саме тоді я зрозумів, що українці, живучи в складі Радянського Союзу, де домінували російська нація і російська мова, підсвідомо відчували свою другорядність. Нині ж триває становлення нової держави. Становлення нового народу України як єдиного народу. Вважаю, що Україні вигідна інтеграція із Західною Європою. Проте лишається й побоювання: не стати б ще меншим братом.

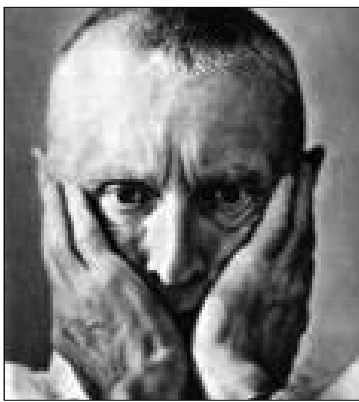
В Україні починалася моя серцева хірургія — справа мого життя. Тут я здобув авторитет і пошану. Тут мої корені. Мої пацієнти. І... мої могили. Адже не всіх хворих вдалося врятувати...

МИКОЛА АМОСОВ. ЯК ЖИТИ, ЩОБ ВИЖИТИ

Слова, винесені в епіграф, узяті зі щоденника, у якому робив записи ув останні роки життя відомий хірург Микола Амосов. Катерина Амосова, дочка видатного академіка, в інтерв'ю одній із київських газет сказала: “Батько, звичайно, усвідомлював, що життя закінчується. Закінчується реально, адже йому було вже далеко за 80”.

Це спонукало мене звернутися до своїх записів, диктофонних касет, на яких кілька років тому записала в педагогічному університеті імені М. Драгоманова та в Національній спілці письменників цикл лекцій акад. Миколи Амосова для аспірантів. Коли розшифрувала все, була вражена: це ж про нинішній день, і сказано — ніби сьогодні. Великий лікар-гуманіст, філософ, психолог, соціолог усе ж устиг сказати найважливіше нащадкам, а від чогось і застерегти.

Заслуг Миколи Амосова не перелічити. Він створив Інститут серцево-судинної хірургії. Довгі роки був його незмінним директором. Врятував життя тисячам хворих. На собі поставив унікальний експеримент: як боротися зі старістю (інакше, певно, не прожив би 89 творчих років). Написав величезну кількість наукових робіт, десятки книжок.

Що потрібно нам сьогодні? Будувати нове суспільство. Глибоко переконаний, що “підремонтувати” його не можна, його можна тільки заново створити. Нам тепер особливо потрібне сильне керівництво з пріоритетом виконавчої влади. А повернення до соціалізму вже неможливе. Чому? Займаючись комп'ютерним моделюванням суспільства, я зрозумів, що соціалізм — мало біологічний, а людство живе за біологічними законами. У природі нашої закладена передусім ініціатива. Щодо ідей соціалізму, то їх вдалося втримати лише через диктатуру. Шкода, але я також якийсь час вірив у соціалізм “із людським обличчям”. Вірив, поки не переконався, що і комунізм, і соціалізм можуть триматися тільки в країнах із тоталітарними режимами. А там, де є терор, — дуже багато бідних. Бідні ж ніколи не бувають щасливими.

У чому ще переконаний? Праця назавжди залишиться в житті людини і її обсяги зовсім не мають бути мінімальними. І ще: суспільство не забезпечить людині щастя, якщо сама ця людина слабка й не здатна на зусилля.

ПРО СЕБЕ

Мене завжди цікавили різні сфери знання. Тим-то я не став таким собі ортодоксальним лікарем, який більше нічого не знає, крім медицини. Тому на певному етапі я повернувся до устремління молодості — до техніки, захопився кібернетикою, потім — психологією, соціологією. І писати почав тому, що то була природна потреба самовираження. А настільки радив мені зайнятися цим видом творчості письменник Юрій Дольд-Михайлик. Я його лікував. Старше покоління пам'ятає його прекрасну книжку “І один у полі воїн”.

Отже, потрібно було виговоритися, а також залишити на папері те, що пережив, що може знадобитися іншим. Відчуття того, що я можу допомагати людям, — дивовижне відчуття. Але якщо хірургію можна назвати моєю любов'ю (53 роки оперував, із них 35 — на серці), то кібернетика — моє велике захоплення. Надзвичайно зацікавив штучний

інтелект, тоді з'явилися книжки “Алгоритм розуму”, “Моделювання мислення”, “Природа людини”. Для мене людський організм — це диво-апарат, який має чудові резерви й системи дублювання. І прикро, що ставимося ми до цього апарата так, ніби змагаємося, хто швидше помре.

У ЛЮДИНІ БАГАТО БІОЛОГІЧНОГО

Світ — то вічна боротьба егоїстів із альтруїстами. Мої дослідження засвідчили: 56 % із 4 тисяч опитаних визнали, що основою етики (тобто нашої поведінки) є біологія, що кількість егоїстів у 10 разів перева-

ну роль відіграють почуття. Вони вирішальні, а інтелект лише скеровує дії. Так, людина піддається вихованню, але обмежено, лише наполовину. “Викреслити” інстинкти, агресивність, заздрощі, лінощі, пожадливість неможливо. А притлумити можна. Найкраща пора для виховання — раннє дитинство. Найінтенсивніше розвивається мозок у дітей дошкільного віку. Якби ж дорослі пам'ятали про це!

Кілька слів про характер. Він — провідний у людині. Найважливіша складова особистості — саме характер, за яким поділяю людей на **сильних, середніх і слабких**. Таким чином, співвідношення — 1:7:2. Відповідно працездатність сильних порівняно зі слабкими наші експерти оцінили як 3:1. Ось така арифметика. Для суспільства важливі сильні лідери. Вони, а не маси (колектив) визначають прогрес. Владні лідери — найчастіше амбітні, жадібні здирники. Бувають і сильні творці. Більшість лідерів егоїстичні. І все ж зрідка трапляються герої і подвижники. Влада для людини — це втілення лідерства. А слухняність перед владою — від страху й залежності. То яка ж вона — людина? Вирішуйте самі.

У світі скрізь так: усталена група (колектив) складається з лідера і підлеглих. Усередині групи лідери керують підлеглими деспотично. Або демократично. Прогрес формування людських угруповань (самоорганізація!) був не однаковим. Із тисяч племен перетворилися на цивілізації всього близько двадцяти: решта щезли.

А висновок такий: треба, щоб у суспільстві визрівала достатня кількість індивідуальностей, готових до самостійного мислення, до самостійних не тільки рішень, а й дій.

ФІЛОСОФІЯ ЗДОРОВ'Я

Можливо, я надто вимогливий, однак, мені здається, потрібен ширший погляд на проблему здоров'я.

Старіти почав, коли виповнилося 79. Саме тоді я перестав оперувати хворих, тільки консультував. Як відчув старість? Хитає, коли йду, слабкість, погіршується пам'ять. Але книжки пишу й видаю.

1. У більшості хвороб “винна” не природа, не суспільство, а тільки сама людина. Найчастіше вона хворіє через лінощі й пожадливість. А часом і через нерозумність.

2. Не покладайте надій на медицину. Воно лікує багато хвороб, але не здатна зробити людину здоровою. Навіть більше: бійтеся потрапити в полон до лікарів. Вони схильні перебільшувати людські слабкості й могутність своєї науки, “створюючи” в людей уявні хвороби.

3. Людина, на щастя, така довершена, що майже завжди їй можна повернути здоров'я. От тільки для цього потрібні зусилля.

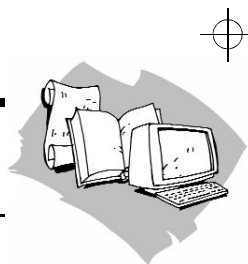
4. Для здоров'я потрібні чотири умови: фізичні навантаження, обмеження в харчуванні (їсти в режимі поганого апетиту), загартування, уміння відпочивати.

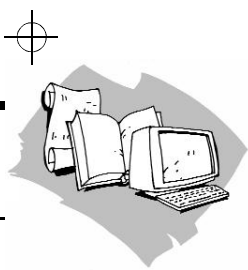
5. Природа милосердна: вистачить 20–30 хвилин фізкультури щодня, але такої, щоб спітніти і щоб пульс удвічі почастішав. Якщо цей час подвоїти, то взагалі буде чудово.

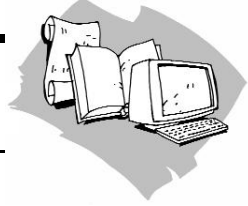
6. Здоров'я — це обмеження себе в харчуванні. Корисне те, що несмачне.

Від далеких предків ми успадкували не лише тіло, яке потребує тренування, а й психіку, точніше, біологічні відчуття, здатні перетворюватися на вади, чи делікатніше — на недоліки. Перший — лінощі, їх не треба й тренувати. Другий недолік — жадібність до їжі. Задоволення від неї — одне з найголовніших. Воно виробляється, якщо вживати смачну їжу — смажену, добре підсолену, із соусами. За задоволення розкішно й смачно попоїсти й почати відпочивати раніше, ніж втомилася, людина платить хворобами. Не можна сподіватися, що для збереження здоров'я всі дотримуватимуться суворого розпорядку, та можна спробувати бути поміркованими.

Закінчення на с. 6

Закінчення. Початок на с. 11

них, які є державними в сусідів, і мов слабших, але питомих в Україні, котрим загрожують знищення. В одному переліку опинилися мови, з яких одна витісняє інші, як-от російська — білоруську й гагаузьку. Про деякі найбільш загрожені мови (караїмську, кримчацьку, ромську) в Законі взагалі забули, що так само суперечить Хартії. Законотворці орієнтувалися не на дух і приписи Хартії, а на те, що скажуть держави-сусіди: з 13 мов, перелічених у п. 2 Закону, 11 — державні (крім гагаузької і кримсько-татарської). На користь такого припущення свідчить і той факт, що румунську мову розділено за політичним виміром на дві (з оглядкою на Румунію і Молдову). По суті, одну мову названо двічі. І навпаки, у списку названо «єврейську» мову, без уточнення, іврит це чи ідіш. Щодо грецької, то треба ще згодатися, що це нова, а не давня, і вибирати між літературною самої Греції і тутешнім румейським діалектом. Як бачимо, мовозначка термінологією закону кричуще антинаукова.

7. У проєкті альтернативного Закону “Про внесення змін...” список уточнено і розширено до 16 мов. Із них недержавних — 8: гагаузька, ідиш, караїмська, кримсько-татарська, кримчацька, ромська, румейська (власне, діалект новгородської), урумська. Крім того, до мов застосовано диференційований підхід із урахуванням потреб у захисті. Нарешті 4 мови (караїмську, кримчацьку, румейську, урумську) названо такими, що “перебувають в Україні під загрозою відмирання”. Варто додати сюди білоруську, яка є живою історією української давнини і взагалі повинна мати окремий і особливий статус в Україні. Поза сумнівом, проєкт Закону слід вважати важливим концептуальним зрушенням, що наближається до компенсації за ущемлені права (affirmative action). А водночас і помітним кроком уперед у мовній політиці. Саме така ініціатива відповідає меті Хартії.

Щоправда, проект Закону не супроводжено новим перекладом Хартії, який був би адекватним і повноцінним, а тому в проекті Хартію названо по-старому, чим проект незбіжний з предметом Хартії. Тому в такій редакції проект нового Закону неприйнятний.

ЗАХІД Є ЗАХІД, А СХІД Є СХІД...

(про ціну буквализму й домислу)

8. Щодо мов, які мають стати предметом нового Закону, то впадає в око, що проект “охоронної грамоти” включає до розряду загрожених колоніальну мову, котра має міжнародний статус, була знаряддям поневолення України за царату й СРСР і такою досі залишається в інформаційному, духовно-культурному, демографічно-асиміляційному, економічному та політичному вимірах. Цей зовнішній тиск, відомий у фаховій літературі як мовна агресія, переноситься всередину країни і стає чинником мовного розколу нації всупереч обов’язку держави сприяти, як сказано у статті 11 Конституції України, “консолідації та розвитку української нації”. Безперечно, сприяти — і за допомогою мови громадянства, чому чиняться неабиякі перешкоди (саме тому, що одна з функцій мови — об’єднання суспільства в націю і забезпечення суверенітету держави). У такому разі не слід грішити проти елементарної логіки: до того самого списку загрожених мов має бути занесена також українська **етномова**, адже її насильно витіснено з багатьох регіонів України, де вона й зараз зазнає нелюдських утисків і де її загрожую повне знищення. Зрештою, у другому реченні 10-ї статті Конституції українська мова виступає не лише як державна (такого уточнення у формулюванні нема), але і як мова етносу, котрий теж має право на захист... хоч би й від примх власної держави. Також сама Хартія пунктом 1 статті 3 надає захист державній мові, якщо та застосовується у недостатньому й неналежному обсязі (у чинному тлумаченні: “менш широко використовувється на всій її території або частині території”).

Конституційно російська мова визначена у статусі мови національної меншини, а відповідний Закон про національні меншини надає їй інші належні українським релігіям широкі національні права. Це означає, що зрусифіковані українці чи білоруси України (а в Білорусії, зважмо, російська мова — друга державна) не мають тих прав щодо російської мови, що їх мають в Україні етнічні росіяни. Російська мо-

ва не підпадає під визначення за Хартією загроженої мови. Також в Україні ця мова не є “традиційно вживана”, чого вимагає стаття 1. Але дія Хартії (див. преамбулу) поширюється на російську мову як таку, що загрожує іншим.

Хартія і Конституція в цьому відношенні ніким не узгоджувалися, тому запитання “Які мови мають стати предметом Закону...” поставлено **некоректно**. Воно лише викликає зворотнє запитання: які мови маєте на увазі? Мови етнічні і тим самим самі ці етноси (національності)? Мови мовних груп (і самі ці групи — хоч би й русинів, суржикомовляч чи есперантистів)? Мови як такі, позначені тенденцією до зникнення, співвіднесені (чи й ні — як у Хартії) з певною місцевістю, — безвідносно до національностей і жодних інших соціальних параметрів? Слід уточнити, що ж будемо застосовувати: Хартію чи Конституцію? Якщо Конституцію — а іншого вибору вона нам сама не дозволяє, — тоді полишимо будь-які розмови про Хартію. І про ремонт Закону 2003 р., який, по суті, сфальшував Хартію, і підлягає негайному скасування разом із ратифікацією. *Tertium non datur*. Можна уявити, який гвалт викличе ця заява в політиках, котрі чують лише самих себе: нас же не пустять в Європу! Одне слово, бачили очі, що купували... Ратифікація Хартії спричинила правову колізію. І тим самим — головоломку для молодшої держави. Хотілося б сподіватися — не безвихідь.

9. Мушу застерегти від непродуманих дій як експерт, який дає другий висновок щодо Хартії. Перший, офіційно опублікований від Інституту української мови НАН України (див. “Урок української”, 2003. — № 3. — С. 54), ставив під сумнів саму потребу спішно ратифікувати Хартію (і в цьому не помилився), але на вимогу профільного Комітету Верховної Ради (сказати б, на прохання поставлених у складне становище людей, але краще — з недомислу експерта) роз’яснював суть Хартії строго в термінах Конституції. Як показали подальші події, таким способом інтерпретації її автор лише долу-

чився до поглиблення проблеми,
про що тепер щиро шкодує.

Хартія і Конституція суть взірці різних поняттєвих і термінологічних систем, а тому не можуть бути витлумачені одна через іншу без втрат змісту. Якщо вірити семіотиці, їхня колізія може дати тільки щось третє — не компроміс, а нову якість. Конституція оперує поняттями української нації, національних меншин і корінних народів, що є основоположними для означення мов, тоді як Хартія, навпаки, не пов'язує загрожені мови з етнічною належністю прямо, бо розглядає їх як самоцінності у мовному розмаїтті, збереження якого є її предметом і метою. Між крайностями, казав Г. Гайне, лежить не істина, а проблема. Отже, годі шукати простих розв'язків: третя ратифікація може виявитися не останньою...

10. Загалом Хартія творилася в лоні західноєвропейської термінологічної традиції і тому витлумачити її тільки з позиції чинної Конституції України неможливо, оскільки **Хартія суперечить Конституції по суті**. Конституція України (стаття 10) в руслі правових традицій сходу Європи передбачає лише три поняття: державна мова, мова національної меншини, мова міжнародного спілкування. Мови “корінних народів” (стаття 11) слід, вочевидь, тлумачити через поняття “державна мова” і “національна меншина”, інакше сама Конституція і без допомоги Хартії завела б у безвихідь. Досі, за винятком кількох учених спроб, зігнорованих політиками, Хартія всерйоз так і не накладалася концептуально на Конституцію для того, щоб знайти точки дотику й можливості гармонізації. Хоча така “примірка” виявила б чимало інших суперечностей між документами, не кажучи вже про помилки перекладу. Наприклад, навряд чи вдасться увібати в статтю 10 Конституції України підпункт 2а статті 10 Хартії (де *public services* у назві статті — це ніякі не “публічні послуги”, а державна служба).

11. Прийнятий Верховною Радою вдруге Закон про ратифікацію Хартії суперечить офіційному тлу-

маченню 10-ї статті Конституції, що його дав своїм рішенням № 10-рп/99 14 грудня 1999 р. Конституційний Суд України. Тому названий закон не може діяти, а підлягає опротестуванню. Слід гадати, Конституційний Суд, скасовуючи першу ратифікацію Хартії, був свідомий названих вище суперечностей, однак свою ухвалу про скасування ратифікації він прийняв на підставі лише процедурних порушень у Верховній Раді. Це можна зрозуміти: Конституційний Суд сам не ініціює офіційних тлумачень Конституції. Не виконує він і наглядових функцій, бо він суд, а не привид “Конституційної Прокуратури”, якої у нас немає. До речі, процедурних порушень вистачало й при другій ратифікації Хартії: не проводилося обговорення, тому й не було уточнено жодних понять (по суті, ми узаконили “єврейську” і “молдавську” мови — Європі на сміх). Парламент знехтував висновками експертів про помилки перекладу, пропозиціями включити у перелік в дусі Хартії ті мови, що перебувають на межі зникнення, тощо.

Звичайно, все це зовсім не означає, що перекладач при тлумаченні Хартії мусить послуговуватися термінологією тільки Конституції України, пристосовуючи Хартію до прийнятих в Україні понять.

12. Аргументований аналіз Хартії, її офіційного українського перекладу і стосунку до Конституції України можна знайти в таких дослідженнях:

В. Б. Євтух. Проблеми етнопонаціонального розвитку: український і світовий контексти. — Київ, 2001. — С. 94—108.

В. Мармазов, С. Піляєв. Рада Європи: політико-правовий механізм інтеграції. Київ, 2000. — С. 275—289.

І. Юшук. Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин // Слово Просвіти, 2002, 19—25 грудня.

В. Радчук. Хартія для Харкова?
(Як зробити з України губернію) // Урок української, 2003. — № 3. — С. 51—54.

● **Віталій РАДЧУК,**
доцент кафедри теорії
і практики перекладу
з англійської мови Інституту
філології Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка

ЗВІДКИ РОДОМ ЛІТЕРА «ї»

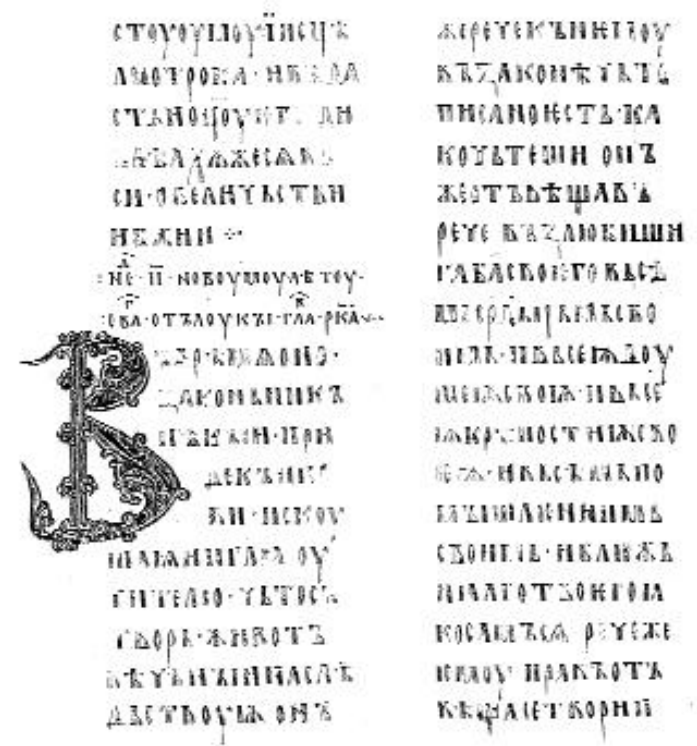
**Хай це можливо і не най-
суттєвіше але ти дитино
покликана захищати своїми
долоньками крихітну
свічку букви “ї”**

Іван Малкович. Напучування

літописих і подибування її в “Ізборнику—73”, мав величезні неприємності. З того приводу тодішній керівник Інституту Іван Білодід навіть влаштував спеціальне засідання вченої ради аби засудити зухвалий вчинок молодого науковця. Справді, в наукових дослідженнях старослов'янської писемності не існує остаточного підтвердження джерела походження цієї літери в текстах пам'яток. Здебільшого її пов'язують із “жицею” глаголиць. Вважається, що в глаголицькій азбуці існувало два знаки для звука “и”. Один із них мав форму кола (подібно до літери “о”), на якому зверху тулилися два з'єднані по верху ліній малесенькі вічка. Перший знак нібито використовувався на початку слова і після голосного, а другий — після приголосного. В пізніших пам'ятках глаголиць з'являється третій знак для літери “и”, який

прийнято називати “іже на ніжці”. Він відрізнявся від другої “іжиці” тим, що замість трикутника під вічками стояла ніжка. Тобто — подібний до літери “ї”. Походить цей знак, за І. В. Ягичем, як і більшість літер глаголиці, нібито з грецького мінуськогого (маленького, дрібного) письма. У кого запозичили греки ці самі придумали — невідомо. Якщо зважати на те, що один із творців слов'янського письма в кримському Херсонесі (Коростені) знайомився з невідомими руськими письментами, то можна припустити, що там була і літера “ї”. Що ж до використання чи не використання її київсько-руськими письментами, то тут двох думок бути не може. Нині я працюю над реконструкцією та записом тексту Остромирової Євангелії сучасною українською абеткою. Так-от, на звороті 102 листа ці п'ять пам'яток автор використовує літеру “ї” для позначення місцевого відмінка первісного займенника “ій” — їім: “Запретив же іісус духу нечистому в їім і ісіщив отрока”. Цього року вивопнюється 950 років від початку написання пам'ятки

давньої української писемності й мови “Остромирова Євангелія” (1056—1057). А отже, стільки й легендарній українській літері “І”, що

з нею асоціюється назва нашої держави: **УКРАЇНА**.

● **Микола ТКАЧ**

Чи зійдуться Захід і Схід успіє-реч пророцтву Р. Кіплінга? Розмо-ва тут піде не про планетарне про-тистояння, що його знаком на по-чатку нової доби стала дата 11 ве-ресня і пустка на місці нью-йорк-ських близнюків-хмарочосів. Та-кож не про Галичину й Донбас, що ніяк не домовляється, якою мовою належить одне одного вітати в од-ній країні, коли та країна для її громадян рідна, має свою назву, свою правду, втілену в законах, і свої державні символи, серед яких і мова. До речі, обидва масштаби — глобальний і місцевий — зв’язані спільним полем взаємодії люд-ських зусиль, а обидві колізії і дра-ми уособлюють ті самі світоглядні полюси. Одначе угледіти фунда-ментальні відмінності мислення можна й на прикладі непорозумінь між сходом і заходом Європи, де 840-мільйонна людність, якщо ві-рити її речникам, уся прагне жити під дахом одного спільного дому. Цей новий дім мав би стояти на міцному підмурку прав і свобод, але зведення його виявляється процесом непростим, суперечли-вим і болісним, надто ж на теренах, де совки-інтернаціоналісти “до ос-новання” постаралися зруйнувати все, що тільки можна. Адже й сама Європа дуже різнобарвна і в цьому вбачає неабиякі свої переваги, які воліє й далі плекати. Тому в її гаслі “єдність розмаїття” на всьому її обширі, в усіх століттях від Лісабо-на до Москви лунає чимало несхо-жих наголосів.

Ми ж, українці, ніби хочемо, щоб у нас було все, як у людей. До Європи просимось, забуваючи про те, що ми і є споконвічно самісінь-ке її осердя, навіть географічний центр її — у нас. І притому неабияк дикуємо світ, бо все одно чинимо по-своєму. Ні, в нас таки багато чого не так, як у людей. Хто ще, крім нас, міг подуматися провести “третій тур” президентських вибо-рів? От вам і заявка в книгу рекор-дів Гінеса. Гряде ще один рекорд — третя “ратифікація” відомої мов-ної Хартії. Першу ратифікацію, що відбулася 24 грудня 1999 року, ска-сував Конституційний Суд. Другу 15 травня 2003 року провели у Вер-ховній Раді знову кавалерійським наскоком, без належного перекла-ду Хартії, не вчитуючись навіть у кривотлумачення-фальшивку, — та так бездумно й неграмотно, що виконавча влада за голову схопи-лася: що робити з цим шедевром безвідповідальності й безглуздя? Європейські сусіди й функціонери Ради Європи посміюються з нас, але досить співчутливо: дають шанс і час виправитися. Тож Мін’юст, щоб зберегти нашої краї-ни гідне обличчя, звернувся до ек-спертів з проханням дати висновок про те, яким другим закон про ра-тифікацію на тлі автентичного тек-сту Хартії. А заодно і співвіднести з оригіналом Хартії проект третього закону — про зміни (чи “ремонт”) попереднього. Зокрема було по-ставлено такі запитання:

- 1) Чи правильно виконано пе-реклад назви Хартії та її статті 1 з англійської мови?
- 2) Чи відповідають предмет За-кону України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин” і предмет проекту альтернативного Закону України “Про внесення змін до За-кону України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин” предмету Хартії?
- 3) Які мови мають стати пред-метом Закону України “Про вне-сення змін...”?

Питання — нагальні. Але й непрості. Бо Хартія захищає мало-поширені мови від наступу сильні-ших, які їх витісняють, а натомість

ЗАХІД Є ЗАХІД, А СХІД Є СХІД... (Про ціну буквализму й домислу)

її вже використовують із проти-лежною метою, — щоб нівелювати й нищити мовне розмаїття. За Хар-тією сьогодні в Україні російську мову можна тлумачити лише як загрозу — і не лише мовному роз-маїттю, а й українській державнос-ті, тоді як паханат і вітренки закли-нають Хартією і крутять нею, як дишлом, аби роздмухати удільно-сепаратистські й імперерваншист-ські настрої. Природно, культурні спілки етноменшин і свідоме укра-їнство протестують проти перебри-хування Хартії. Однак більшість громадян ні сном, ні духом не ві-дає, що Верховна Рада двічі рати-фікувала підробку, підсунуту з чис-їсь подачі горе-перекладачами. Тим-то правда може видатися ко-мусь громом серед ясного неба.

Поданий нижче висновок є частиною експертної роботи над Хартією, що її вже кілька років у фаховому колі обговорюють наші правники й мовознавці. Автор сподівається, що порівняльний аналіз текстів прислужиться до створення автентичного україн-ського перекладу Хартії. Певна річ, перед перекладачем тут стоїть від-повідальне й складне завдання, ад-же від тлумачення цього міжнарод-ного документа на той чи інший лад залежить і стратегія мовного будівництва в Україні. Для унаоч-нення коментарів наводимо парал-ельні тексти статті I Хартії — ан-глійський і “чинний” українсько-мовний. Тексти французькою та іншими мовами можна знайти на сайті Ради Європи <http://coe.int/lang>.

Article 1 – Definitions

For the purpose of this Charter:
a) “regional or minority languages” means languages that are:
i) traditionally used within a given territory of a State by nationals of the State who form a group numerically smaller than the rest of the State’s population; and
ii) different from the official language(s) of the State;
it does not include either dia-lects of the official languages(s) of the State or the languages of migrants;
b) “territory in which the regio-
nal or minority language is used” means the geographical area in which the said language is the mode of expression of a number of people justifying the adoption of the various protective and promoti-
onal measures provided for in this Charter;
c) “non-territorial languages” means languages used by nation-
als of the State which differ from the language or languages used by the rest of the State’s population but which, although traditionally used within the territory of the State, cannot be identified with a par-
ticular area thereof.

Стаття 1 — Визначення

Для цілей цієї Хартії:
а) термін “регіональні мови або мови меншин” означає мови, які:
i) традиційно використовують-
ся в межах певної території держа-
ви громадянами цієї держави, які
складають групу, що за своєю чи-
сельністю менша, ніж решта насе-
лення держави; та
ii) відрізняється від офіційної
мови (мов) цієї держави;
він не включає діалекти офі-
ційної мови (мов) держави або мо-
ви мігрантів;
б) термін “територія, на якій
використовується регіональна мо-

ва або мова меншини” означає ге-
ографічну місцевість, де така мова
є засобом спілкування певної кіль-
кості осіб, яка виправдовує здійс-
нення різних охоронних і заохо-
чувальних заходів, передбачених у
цій Хартії;

с) термін “нетериторіальні мо-
ви” означає мови, якими користу-
ються громадяни держави і які від-
різняються від мови (мов), що ви-
користовується рештою населення
держави, але які, незважаючи на
їхнє традиційне використання в
межах території держави, не мо-
жуть вважатися найбільш пошире-
ними в межах конкретної місце-
вості цієї держави.

**Експертний висновок
про відповідність Закону Украї-
ни “Про ратифікацію Європейської
хартії регіональних мов або мов мен-
шин” від 15 травня 2003 року
№ 802-IV та проекту альтеративно-
го Закону України “Про внесення
змін до Закону України “Про рати-
фікацію Європейської хартії регіо-
нальних мов або мов меншин” оригі-
нальному тексту.**

1. Згідно зі статтею 23 означе-
ної Хартії автентичними, тобто та-
кими, що мають однакову юридич-
ну силу, є два тексти Хартії — ан-
гломовний і франкомовний: Euro-
pean Charter for Regional or Min-
ority Languages і Charte europeenne
de langues rıgionales ou minoritaire.
Очевидно, що для українського
перекладу слід брати за першодже-
рело обидва тексти, а не котрийсь
один, оскільки порівняння їх дає
підстави припустити, що кожен із
них міг бути, принаймні в деяких
місцях, перекладом іншого. Чима-
ла низка положень, слід гадати,
первісно належала французькій
мові. Також деякі усталені терміни
спочатку з’явилися у французькій
мовній і правовій традиції. Так чи
інакше, обидва тексти не полиша-
ють сумніву в тому, що з погляду
критеріїв перекладу і правничих
потреб вони узгоджені, функціо-
нально рівнодієні й рівноцінні.

2. Цього, на жаль, не можна
сказати про офіційний (ратифіко-
ваний) український переклад Хар-
тії, який містить численні помилки
й перекручення. В цілому він не є
правдивим, адекватним і автентич-
ним англійському та французькому
джерелам, що їх прийняла і ними
послугується Рада Європи. Зокре-
ма назву Хартії та інші ключові
поняття в українському перекладі
перекручено. Причому видно: ук-
раїнський перекладач послугову-
вався російським перекладом, який
у самій Росії не набув статусу офі-
ційного, бо й не був там ратифіко-
ваний (і навряд чи буде: за логікою
Хартії чим менш поширена мова,
тим більше їй належить уваги).

3. Українська назва Хартії стала
предметом нищівної критики з бо-
ку правників, дипломатів і філоло-
гів (зокрема в названих нижче пра-
цях), тому тут висловимо лише за-
гальні міркування з погляду перек-
ладача-практика. Золоте правило
перекладацького фаху: тож назву
твору чи документа слід перекла-
дати лише після аналізу й перекла-
ду всього тексту. Ще одна засада:
правдивий переклад — не сліпа ко-
пія, не мавпування перебігу лек-
сичних значень і не крик папуги-і-
мітатора. “Щоб перекласти — тре-
ба зрозуміти, — ось перший і го-
ловний закон перекладу” (О. Кун-
дзіч). А для цього донедавна тре-
ба знати карту 225 мов Європи і ре-
альний стан та виміри кожної, над-
то ж в Україні. Автори Хартії у звіт-

ній записці (Explanatory Report)
особливо наполягають на тому,
щоб їхні терміни конкретизував
“дух Хартії”. І пояснюють (п. 11),
що Хартія захищає саме мови, а не
мовні меншини. По суті, цим сам-
им мови поставлено в один ряд із
природними реліктами, пам’ятка-
ми культури та іншими вселен-
ськими цінностями, які потребу-
ють людської опіки й оборони. Не
забуваймо, що основна мета Хартії
— зберегти Європі мовне розмаїт-
тя. Адже втрата бодай найменшої
мови збіднює все людство.

Інше діло, що це розмаїття —
не суб’єкт права. А Червона книга
— не кодекс. Наш Основний Закон
традиційно не визнає і не захищає
ані мов як самоцінностей, ані мов-
них меншин самих по собі. Права
мають не мови, а люди. Право-
суб’єктом виступають корінні на-
роди й національні меншини, але
не мовні групи людей, що їх у нас
по 2—4 на кожен етнос. Про це тут
можна було б і не гадувати, якби
не хиби перекладу Хартії і не тер-
мінологія обох раніше прийнятих
законів про його ратифікацію, які
лише засвідчують різочу відмін-
ність понять і звичаїв на заході й
сході Європи.

Якщо виходити саме з духу
Хартії, її слід називати так: **Євро-
пейська хартія загрозених мов.** Або:
**Хартія захисту місцевих рідкісних
мов Європи, Хартія збереження мов-
ного розмаїття Європи, Європейська
хартія малопоширених місцевих мов.**
Назва є тільки назва — знак цілого.
Вона має відбивати дух цілого і тим
надавати смислу зобов’язальній
частині. Пропонують також інші
означення для мов. Зокрема “мен-
шинні”. Знаменно, що Р. Чілачава
тут обмежується цим одним-еди-
ним прикметником — без “регіо-
нальних” (“region” є ідеологемою
“зони”). І зовсім малозрозумілий
варваризм — “міноритарні” (ніби
щось таке “мінорне”, тобто сумне).
Однак вони обидва **двозначні**, то-
бто їх можна тлумачити так, ніби в
Хартії йдеться про мови етномов-
них (національних) меншин, чого
насправді там зовсім немає. Ця
розбіжність — суттєвий момент, бо,
як побачимо далі, провокує право-
вий конфлікт.

Двозначність назви можна бу-
ло б закинути також франкомов-
ній, а ще більше англійській Хар-
тії, якби не ширший контекст,
який доводить, що йдеться про
єдине, нероздільне поняття: воно
розкривається через два означає-
ння-синоніми, які доповнюють,
уточнюють і пояснюють одне од-
ного, а тому ніде в тексті не фігуру-
ють окремо. Сполучник (!) “або”
(or, ou) тут виконує функцію “і”.
Якраз у такому ракурсі пояснює
вжитий у назві термін і сама Хартія
(у 1-й статті). Український пере-
клад хибний уже тим, що не має ко-
ми перед “або”, при цьому розри-
ває єдине поняття на два повтором
слова “мова”.

4. Визначальною для оцінки
якості перекладу є його прагмати-
ка, інакше кажучи — функція, яку
не можна приписати тексту Хартії
розпорядженням чи домовленістю.
Той факт, що Хартією дехто запов-
зався прикривати російщення Ук-
раїни, це яскраво підтверджує. За
наших обставин слід обов’язково
звжити на те, що цей документ
писався не лише для вузького кола
правників, а й для широких мас
людей. А також врахувати україн-
ську культуру тлумачення і мовну
свідомість соціуму. Остання, на
превеликий жаль, нестійка й ефе-

мерна, тому в неологізмах-запозиче-
ннях сприймає лише зовнішню
(звукову) форму й мілкий зміст, що
робить її саму дуже зручною для
всіляких маніпуляцій. Буквальний
переклад назви Хартії небезпеч-
ний, оскільки неминуче буде вит-
лумачений двозначно й викорис-
таний для розпалювання політич-
них і міжнаціональних пристраст-
тей. Годі сподіватися й на “роз’яс-
нювальну роботу”: її можуть вести
й непримиренні опоненти. Назва
Хартії не може бути загадкою чи
напівзагадкою. Вона повинна бути
цілком прозора й зрозуміла всім.

5. Такою має бути в перекладі і
вся Хартія. **Стаття 1** її українською
перекладена неточно й недохідли-
во. Примітні: лексичний буквализм,
синтаксичні кальки, скутість
у словожитку й побудову речення,
непрозорість і невідповідність тер-
мінів тощо. Є правила для дефіні-
цій. І загалом — вимоги герменев-
тики. Треба ідентифікувати і бодай
трохи (хоч би етимологічно) роз-
бирати те, що ми визначаємо, а
“права частина” визначення (яко-
то у логіці, у тлумаченому словнику)
має складатися зі зрозумілих ком-
понентів. Неточним є ключовий
термін, винесений у назву Хартії,
тому не могло бути точним і саме
пояснення терміна. В оригіналі не
йдеться про “діалекти... мови міг-
рантів” (тобто переселенців) — це,
вважаймо, логічна помилка внаслід-
ок того, що тут бракує ще однієї
частки “не” і немає належних за-
кінчень в іменниках. Перекладач
зв’язує слова механічно, не думаю-
чи. Слід гадати, що твердження
“термін... не включає діалекти” та-
ки означає, що термін не поширю-
ється на діалекти. Adoption означає
не “здійснення”, а, прийняття або
схвалення. Promotional measures —
це не “заохочувальні заходи”, а за-
ходи для (зі) сприяння, заходи для
підтримки, заходи (спрямовані) на
підтримку абощо. “Нетериторіаль-
ні мови” — темний буквализм,
який ще треба якось перекласти.
Не в космосі ж функціонують ці
“неземні” мови! Вочевидь, це мо-
ви, що 1) не мають свого ареалу, 2)
не закріпилися за певною місце-
вістю, 3) не пов’язані з якоюсь ді-
лянкою наземного простору, 4) не
визначені територіальними межа-
ми, 5) не співвідносяться з певною
місцевістю, 6) не прив’язані до
конкретної місцевості, 7) не є пи-
тотими для певної території тощо.
Слова “найбільш поширені” (тоб-
то найпоширеніші) — необачна
дописка, небезпечні відсебеньки.
В оригіналі на таке означення, яке
може тягти за собою правові наслід-
ки, — жодного натяку. А це ж
такі мови-сироти — бездомні діас-
поряні без ареалу панування, але
такі питомі для Європи, бо вони
рідні терени колись мали чи мають
деінде в межах континенту і з ними
такі асоціюються!

6. Чи відповідає предмет Закону
України 2003 р. “Про ратифікацію
Європейської хартії регіональних
мов або мов меншин” автентичним
оригіналом Хартії? Однозначно й
категорично — ні, оскільки Закон
повторює хибну термінологію ук-
раїнського перекладу, хоч би вона й
нагадувала віддалено ключові по-
няття Конституції України. Ні в са-
мій Хартії, ні в нашій Конституції
немає “регіональних мов або мов
меншин”. Незрозуміло також, що
таке “мова меншини”. Чи націо-
нальна? Чи національна? Для 86
тис. зі 104 тис. євреїв в Україні рід-
на мова — не “єврейська”, а росій-
ська; для 102 тис. з 140 тис. поляків
— не польська, а українська...

Окрім того, суперечить духу
Хартії зрівняйлівка щодо мов. За-
кон 2003 р. не розрізняє мов силь-

Закінчення на с. 12

ПИТАННЯ РУБА

“Національна ідея — це концентроване вираження прагнення нації до свого розвитку й державотворення, в якому віддзеркалюються смисл і мета існування нації. Національна ідея — це природне явище в розвитку людського суспільства. Тому, як і будь-яке інше природне явище, національна ідея повинна пізнаватися, глибоко вивчатися, а все, що корисне в цьому вченні, повинно використовуватися на благо людини й людства. На превеликий жаль, сьогодні навіть у підручниках із політології не можна знайти чітко сформульованого визначення, що таке національна ідея. Тому не дивно, що навіть наші президенти, депутати, урядовці не обізнані до кінця з цього поняття. Але це й не дивно, бо домінуючі нації світу в усі часи намагалися навіть не згадувати про існування національної ідеї. Замовчування цього питання для їхніх розбійницьких дій на державному рівні було вигідним. Декому замовчування цього питання вигідно і сьогодні”, — пише в своєму звертанні до редакції В. Й. Юрчак. І пропонує обговорити цю тему на шпальтах тижневика. Ми охоче пристасмо на цю пропозицію, оскільки листів, статей на цю тему надходить така кількість, що очевидно: розмова давно назріла, вона хвилює суспільство. Нині український електорат надав перевагу тим силам, які не поспішають декларувати свою відданість національній ідеї. То чи потребує її наше суспільство? Запрошуємо наших авторів і читачів долучитися до розмови.

Як природна закономірність розвитку людського суспільства, національна ідея почала спрацьовувати на ранніх стадіях його розвитку, коли людство ще й не підозрювало про її існування. Вона спрацьовує і в наш час. Можливо, не так швидко і не в тому напрямку, в якому декому хочеться. Але всім добре відомо, що часто наше “хотіння” нічого спільного з наукою (а в нашому випадку з національною ідеєю) може й не мати.

Людина, людство — частина біосфери Землі. Тому природні, біологічні закони, що впливають на виживання і розвиток усього живого, мають прямий стосунок і до людини, і до людського суспільства.

Одним із таких найфундаментальніших законів розвитку живої природи є закон обов’язкової наявності великого різноманіття в ній. Без різноманіття, навіть у своєму середовищі, будь-який рід, вид живої природи приречений на загибель. Це аксіома розвитку всього живого.

Нації в людському суспільстві — не помилка природи чи Бога в створенні роду людського, це основна форма різноманіття

людства. Саме завдяки наявності цього різноманіття створюються умови для дозованого, природного впливу націй однієї на іншу, тому людське суспільство успішно рухається вперед у своєму розвитку в унісон із розвитком усієї біосфери Землі, а може, й космосу.

Боротьба націй за свій повнокровний державний розвиток на своїй етнічній території — не тільки справедливе явище, а й природний обов’язок, і не тільки корінної нації, а й усього людства. Тому, незважаючи на перешкоди, завоювання, політичні інтриги, людство йде вперед і успішно розвивається завдяки дії закономірностей національної ідеї — вимоги природи збереження різноманіття роду людського.

Яскравим експериментальним підтвердженням успішної, всепереможної ходи національної ідеї в суспільстві світу є період ХХ століття. Так, на початку ХХ століття в світі було близько 100 незалежних держав. Майже половина численних націй була в колоніальній залежності. А сьогодні, на початку ХХІ століття, в світі вже 190 незалежних держав.

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ І НАЦІОНАЛЬНА ІДЕОЛОГІЯ

Майже щороку (протягом ХХ століття) утворювалася нова незалежна держава. Практично всі нації створили власні держави. Світ став демографічно більш надійно упорядкованим, структурованим, правовим. Нації, що звільнилися від колоніального гніту, тепер мають можливість повнокровно розвиватися, ставати повноцінними.

На жаль, ще близько 15—20 численних націй світу, які реально можуть побудувати на своїх етнічних територіях незалежні держави, перебувають у колоніальній залежності. Доля цих націй залежить від їхнього прагнення до незалежності й уміння вибороти її. Національна ідея спрацьовує тоді, коли люди втілюють її в життя, борються за своє в своєму домі. А якщо вони того не роблять, за них це зроблять інші, але втілять у життя на їхній території свою мову, свою культуру, свої духовні цінності, а корінна нація буде асимільована чужинцями і врешті зникне як нація. І це буде непоправна втрата для всього людства.

Усі сьогоденні регіональні війни, міжнаціональні “холодні” війни — наслідок колишніх і сьогоднішніх імперсько-шовіністичних посягань деяких знахабнілих націй. Світові сьогодні загрожують не 190 суверенних націй-держав, а дві-три держави, вражені шовіністичним егоїзмом. На щастя, часи націй-завойовників минають.

Так, нечисленним націям, націям, які не мають своїх етнічних територій, невеликим етнічним групам у сучасному світі вижити важко, тому вони поступово асимілюються державними націями і зникають із лица Землі.

Щодо ідеологій у людському суспільстві, то вони можуть бути такими: національною, інтернаціональною, націоналістичною, шовіністичною, фашистською, сіоністською, яничарською.

Сьогодні прищепити масово певну ідеологію можна тільки тоді, коли вона буде всебічно обґрунтована як корисна не тільки певній групі людей, а й усьому людству. Тоді ця ідеологія може стати всепереможною. Реально сьогодні на всепереможну ідеологію претендує тільки національна ідеологія. Всі інші ідеології практично не мають жодних шансів на широку підтримку людей, бо вони не витримують “проби” на загальноприйнятій моральній людській засаді або не відповідають вимогам природи в формуванні людського суспільства.

Інтернаціональна ідеологія — це віртуальна ідеологія, яка може бути використана тимчасово, як виняток, у деяких регіонах світу для штучного державотворення. Маскуючись нею, можна насправді впроваджувати в життя шовіністичну політику нищення націй. Бо інтернаціоналізм за своєю суттю “тхне” анархізмом у національному питанні. Саме за допомогою так званої інтернаціональної ідеології в СРСР велася російська шовіністична політика — політика нищення інших націй на їхніх етнічних територіях. А називалася вона тоді (офіційно) політикою злиття націй в одну націю, — російську. Тому, за 70-річний період існування СРСР росіян збільшилося в 1,8 раза, з 80 мільйонів до 140 мільйонів, а українців як було 40 мільйонів, так і залишилося. Тобто, в період численного росту всіх європейських націй, ріст української нації був штучно припинений. Зате кількість росіян в Україні за цей період збільшилася з 5 мільйонів до 12,5 мільйона. Кількісно ця нація зросла в Україні в 2,5 раза! А це сталося тому, що велася політика перетягування всіх у російське національне лоно. Крім цього близько 100 тис. росіян щорічно переселялися з Росії в Україну. Бути росіянином — престижно. Тому багато українців записувалися росіянами, а то й просто змінювали прізвища з закінченням на -ов. Так під вивіскою інтернаціоналізму в СРСР здійснювалася одна з форм геноциду українців.

Протиприродність національної політики в СРСР полягала в тому, що ідеологи, виконавці цієї політики, намагалися знищити багатомільйонні нації на їхніх етнічних територіях. Вони не хотіли бачити, відчувати визначеної природою межі в формуванні людського суспільства, за яку не можна пе-

реходити. Тому СРСР самочинно розвалився, і антиприродне вчення цих ідеологів кануло в небуття як лжевчення, а виконавці цієї ідеології увійшли в історію людства як тирані і зрадники.

Національна ідеологія — це ідеологія, яка базується на національній ідеї і засаді визнання рівноправності всіх націй, і їхньому праві на державний розвиток на своїх етнічних територіях. Подібно до того, як у фізиці закони теорії відносності констатують рівноправність усіх інерційних систем відліку, так у людському суспільстві національна ідеологія констатує рівноправність усіх націй. Ця ідеологія сьогодні домінуюча, бо базується на справедливості й порядності в міжнаціональних стосунках. Тому вона житиме вічно в людському суспільстві.

На відміну від інтернаціональної ідеології, в якій людське суспільство в майбутньому бачиться як якийсь сурогат чи вінегрет, із позицій національної ідеології людське суспільство повинно бути як лани посівів сільськогосподарських культур. Тобто без штучного змішування націй в одній державі й максимально наближено до свого природного стану, тільки впорядковане відповідно до міжнародних норм і договорів.

Любити і вболівати за долю своєї нації, своє коріння, своє майбутнє, творити своє — це святий обов’язок кожної людини. Голосне, щоб ця любов, уболівання за свою націю не перешкождали правовому розвитку інших націй, не переростали в шовінізм, фашизм, тобто в деформовані форми національної ідеології. Більшість людей не тільки люблять і вболівують за долю своєї нації, а й із повагою і розумінням ставляться до людей інших національностей. На превеликий жаль, в Україні є багато громадян із особливими формами деформації національної свідомості, яка виявляється у зневазі до своєї нації, в манкурстві та яничарстві. І що найгірше, найболючіше, — такі люди часто потрапляють до верхніх ешелонів влади.

У всіх країнах світу патріот, борець за незалежність держави, виразник національної Ідеї, національних інтересів, — це людина з великої літери, а в Україні ці означення сприймаються як лайка. І винні тут зманкуртизовані верхи, які, прийшовши до влади, свідомо не втілюють у життя держави національної ідеї, а тоді заявляють, що національна ідея не спрацьовує. Жодний закон (ні природний, ні правовий) не працюватиме, якщо на його шляху буде багато перешкод. Як може спрацювати національна ідея в Україні, коли на міністерські посади Президент призначає людей, котрі не володіють державною мовою? Вони її вчити і не збираються, бо вважають, що незалежність України, державність української мови — явища тимчасові. То як у цій ситуації в Україні ефективно спрацює національна ідея?

У країнах Прибалтики, інших країнах Європи, у США без знання державної мови навіть не надають громадянства. Там патріотизм, знання державної мови — першочергові вимоги до кожного громадянина.

Національна ідея ефективно спрацьовує тоді, коли люди своєю працею створюють відповідні умови для цього. А наші президенти хочуть, щоб в Україні національна ідея сама спрацювала в політичних хащах, зраді, корупції, бездуховності, відсутності патріотизму в можновладців. Ні, так не буває!

Тому після чотирнадцяти років незалежності в Україні йде національно-визвольна “холодна” війна. Ведеться національно свідомими українцями, й деякими людьми інших національностей із “п’ятою колоною”, яку Росія протягом свого панування в Україні створила для русифікації і асиміляції українців.

Національна ідея в Україні спрацює ефективно, бо українці — багатомільйонна європейська нація. Але скільки на це піде часу, залежить від Президента, Верховної Ради України, уряду, української еліти, від того, як будуть пропагуватися в українському суспільстві національна ідея й національна ідеологія. Тому, зважаючи на ці фактори, нам, українським патріотам, треба єднатися і наполегливо працювати.

● **В. Й. ЮРЧАК,**
с. Дублянка
Краснокутського р-ну
Харківської обл.
Фото Олександра ЛІТВИНЕНКА

ГЛАС НАРОДУ

Навряд чи хтось мені зможе заперечити, що на 15-му році розбудови української державності, вже й при Президентові України В. А. Ющенкові, антиукраїнські сили розпочали ще потужніший наступ на культуру, мову, на все українське, що зберіг наш народ.

Незрідка трапляються висловлювання у ЗМІ, що усталеної форми національної ідеї в Україні не повинно бути; про якусь її універсальність, про те, що зараз немає країн із чітко вираженою національною ідеєю, про підміну її ліберальними цінностями, про поліетнічність України, в якій не може бути національної ідеї тощо.

Як на мене, то всі розмови виходять з одного ідеологічного центру, який не означений явно, не має офіційної назви, а складається з різних антиукраїнських організацій, які проповідують свої ідеологічні постулати, щоб знищити корінний націєтворчий етнос України. Усі їхні твердження у ЗМІ стали можливі, бо Україною правлять не українці, а ті, котрі загарбали всю економіку й ЗМІ, цілеспрямовано зомбують народ. Їм у цьому і Конституція допомагає.

Конституцію України прийняли на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року, і в ній є Стаття 15, у якій зазначено: "Супільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова".

Це нонсенс! Що це за держава, в якій не існує ідеології, української й обов'язкової? Ці два речення позбавляють український народ МЕТИ, до якої він повинен прагнути, щоб здійснювати й утілювати в життя державотворчі процеси в незалежній Україні. Не маючи власної ідеології, Україна може позбавитися і цілісності своєї держави. Цей рядок Статті 15 дає підстави здогадатися, що задовго до 1996 року вона була цілеспрямовано й далекоглядно "напрацьована" антиукраїнцями на підготовчому етапі проекту Конституції з однією метою — позбавити українців не тільки МЕТИ, а й ідеології розбудови держави. Коли народ не має ідеології, то не має і Національної Ідеї! Народ без ідеї, як пташка без крил, — літати не може!

Це надто важлива тема, щоб її розігрували всі, кому тільки забажається, та ще й на свій лад, — далекий від реального розуміння сві-

Фото Олександра Литвиненка

ТІЛЬКИ ВИРІШИВШИ НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ...

домими українцями своєї ролі. В Україні повинна працювати національна ідеологія та ідея автономного етносу української землі.

Українська національна ідеологія — це ідеологія українців, яка має базуватися на духовних цінностях і засадах патріотизму, що супроводжують український етнос від часів Кам'яної могили, трипільської культури, княжої доби, славного періоду Козацької держави, на традиційній християнській моралі, національній єдності, верховенстві закону, свідомому виборі своєї історичної й особистої долі, на міцних шлюбно-сімейних стосунках, які завжди були в Україні справді міцними, на глибокому пошануванні матері — берегині роду, на повазі до свого славного минулого й постійного дотримання своїх, — українських — моральних засад, що склалися згідно з менталітетом корінного етносу України.

Це повинна бути ідеологія українського національного консерватизму. А всі інші визначення виходять від недругів України, які сплять і бачать її у складі Російської імперії.

При цьому українська ідеологія має враховувати той факт, що на території України проживають інші етноси, яких вона повинна згуртовувати, незалежно від етнічного походження, за умови, що національні меншини — активні громадяни України, об'єднані почуттям патріотизму й спільної історичної долі. Ворогам України потрібно чітко вказувати, що в них є свої історичні батьківщини, і якщо комусь із них не подобається Україна, українці, і те, як їм тут живеться, то нехай повертаються на свої історичні землі, і там шукають щастя, а в Україні не порушують спокою.

Українська національна ідея — це здійснення права українського народу на створення соціального ладу, який би гармонізував інтереси індивідууму й соціальних груп на національній ідеології українського консерватизму. Розвиток духовних потреб українського етносу, а з ним і паралельний розвиток культур національних меншин, але не за рахунок інтересів титульної нації.

Так склалося історично, що доля України і її культура залежали

від рішень метрополії. Україна була колонією Російської і советської імперій понад три століття. На мою думку, першочергово потрібно розбудовувати КУЛЬТУРУ.

Чому я ставлю на перше місце розвиток культури? Тому що без розвитку культури не буде й економічного розвитку. Тільки свідомий, освічений українець здатен піднести державу на достойний рівень. Маємо усвідомити, що цінності, притаманні українцям, не застаріли, — вони вічні! Потрібно виховувати свого, свідомого українського патріота, бізнесмена, сприяти етнічним українцям у розвитку їхнього бізнесу тощо. І тільки за таких умов піднімуться з колін і культура, і економіка! А з манкуртами й покручами не побудуємо самої, культурної і красивої України!

Усі сучасні олігархи продовжують обкрадати-докрадати нашу державу, будуть і далі розкрадати національне надбання всього народу. Це так зване первісне накопичення капіталу буде ще сотні років продовжуватися, доки свідомі громадяни не скажуть — годі! Понад

80 відсотків із них не етнічні українці. А ми вже маємо багато прикладів того, куди деякі олігархи повивозили величезні кошти. Наприклад, голова Всеукраїнського єврейського конгресу В. З. Рабинович (у котрого заступник Євген Альфредович Червоненко) "вивіз" 700 кілограмів золота з України на побудову Мініри в Ізраїль. Туди ж "відправив" 300 мільйонів доларів співголова Єврейської конфедерації України Ю. Звягільський. Це тільки два факти, про які писали в пресі, і які відомі українському загалу. Гроші, вкрадені в "багатого" українця, пішли на "виживання" громадянам Ізраїлю. Можливо, так ці пани намагаються зберегти свою ідентичність. Але етнічні українці заслуговують (і мають повне право) на гідне місце в своїй державі! Толерантність українців не повинна призводити до гнучкошійництва.

Ми бачимо, що далеко не всі громадяни України стали патріотами, багато з них складають "п'яту колону" і вороже налаштовані до самостійності України, її державності й народу.

Настав час, коли потрібно на державному рівні поставити всі крапки над "і", дати офіційне визначення, що є Національна ідеологія і Національна Ідея українців. Таким чином, у недругів України буде вибито з-під ніг ґрунт для різних спекуляцій на цю тему. І після офіційного прийняття остаточної редакції цих визначень і утвердження внести зміни до статті 15 Конституції. Наступний крок — видання книги "НАЦІОНАЛЬНА ІДЕОЛОГІЯ І НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ УКРАЇНЦІВ", яка б дала роз'яснення всіх складових, розуміння, що таке ідеологія, ідея, український патріотизм, глибоке пошанування історії, традицій, завдання кожного громадянина в державотворенні України. Без цього наступні покління виростатимуть із нав'язаними комплексами споживацької поведінки, національно несвідомими, асоціальними, врешті, знеособленими без самоідентифікації.

Європейський лібералізм — не наша, не українська мораль. Це чужинська мораль розкладу, нівелювання і підкорення корінного етносу чужинським кланово-олігархічним структурам, їхнім сім'ям. Я за ту ідеологію, за якої наша мораль буде чиста, добра, до всіх дружельюба, яку й демонструють українці!

● **Микола КРАВЧЕНКО,**
м. Київ

ДО УВАГИ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

НА ЗДОБУТТЯ МІЖНАРОДНОЇ ЛІТЕРАТУРНО- МИСТЕЦЬКОЇ ПРЕМІЇ імені ОЛЕНИ ТЕЛІГИ

Всеукраїнське жіноче товариство імені Олени Теліги та Комітет фундаторів Міжнародної літературно-мистецької премії імені Олени Теліги повідомляють, що з 10 березня 2006 року до 10 квітня 2006 року оголошується висунення творів на здобуття цієї премії.

Премія заснована Всеукраїнським жіночим товариством імені Олени Теліги з метою вшанування пам'яті видатної поетеси-патріотки й відзначення творчості відомих українських письменників, діячів культури й мистецтва за високоталановиті твори, у

яких художніми засобами відтворено духовний світ українців, саму Україну, її історію і сучасність, високі гуманістичні ідеали.

Кандидатури на здобуття Міжнародної літературно-мистецької премії імені Олени Теліги можуть подавати обласні осередки товариства імені Олени Теліги, Провід товариства, відповідні кафедри університетів, редакції літературно-мистецьких видань, творчі спілки та їхні обласні відділення, а також Комітет фундаторів премії.

До подання на здобуття премії додати 3 примірники книг (для письменників), репродукції картин, слайди, буклети (для художників), аудіозаписи, відеозаписи (для музикантів, композиторів, артистів), а також оригінали чи ксерокопії публікацій, у яких дано професійну оцінку тим високохудожнім творам літератури і мистецтва, що висунуті на здобуття премії.

Документи треба подати до 10 квітня 2006 року на адресу: Всеукраїнське жіноче товариство імені Олени Теліги, вул. Івана Мазепи, 6, м. Київ 01010. Журі конкурсу на здобуття премії імені Олени Теліги. Телефон для довідок: (044) 285-69-71, 255-44-57

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ

ВІЦЕ-ПРЕМ'ЄР-МІНІСТРУ УКРАЇНИ В'ЯЧЕСЛАВУ КИРИЛЕНКУ

ВЕЛЬМИШАНОВНИЙ ПАНЕ КИРИЛЕНКО!

Ваш палкий виступ на мітингу-реквіємі на станції Крути 29 січня цього року, Ваша особиста турбота про спорудження тут пантеону загиблим героям переконує у щирості теперішньої влади в ставленні до правдивої української історії.

П'ятнадцять років поспіль Ніжинське міське товариство "Просвіта" ім. Тараса Шевченка разом із церквою Всіх Святих Київського Патріархату віддає тут шану полеглим.

Якщо раніше наші молитви тут, виступи поодиноких патріотично налаштованих народних депутатів сприймалися як виклик існуючій владі, то тепер сюди приїждять офіційні особи й місцеві чиновники.

Але в нас складається враження, що теперішні зміни вони сприймають як явище тимчасове. Члени виконкому, депутати

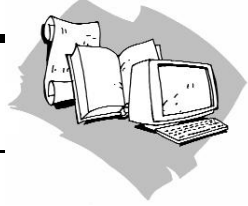
міської ради йдуть на роботу повз пам'ятник Леніну, перетинаючи площу його імені. Вони вперто не чують запитів громадськості про перейменування вулиці Ілліча на вулицю Героїв Крут. Так само, як чиновники обласні та столичні саботують пропозицію назвати залізничну станцію Крути іменем Героїв Крут.

Очевидно, це і є спроба реваншу антиукраїнських сил, від якого Ви застерігали на мітингу.

У сільській школі на Ніжинщині стенди розповідають про сільського хлопця, загиблого в Афганістані, і героїв-панфіловців. На наше запитання про українських героїв директор школи, депутат районної ради відповіла, що все ще повернеться і буде, як раніше. Отакий патріотизм культивують вихованці радянських педагогічних вищих навчальних закладів.

Тому ми звертаємося до Вас особисто з пропозицією **перейменувати залізничну станцію Крути на станцію Героїв Крут.**

● **Олександр МОРОЗОВ,**
голова Ніжинського міського товариства "Просвіта" ім. Тараса Шевченка, протоієрей церкви Всіх Святих у Ніжині

НАШІ ВИДАННЯ

Протягом 2004—2005 рр. «Просвіта» вела велику роботу з видання українських книг, аудіопродукції й розповсюдження її по всій території України. Хто не знайомий із нашими книгами, я скажу, що ми видаємо дитячу, краєзнавчу, історичну, мовознавчу й художню літературу.

Особливої популярності набули словники: «Короткий тлумачний словник української мови», «Російсько-український словник», «Термінологічна лексика» (автор Ніна Шило) та чи не найбільш відомий словник-довідник з українського слововживання «Україна в словах», адресовані учням загальноосвітніх гімназій, ліцеїв, можуть бути корисними вчителям, студентам і всім охочим до вивчення української мови, пізнання культури українського народу.

Ці книги видані в 2004 році й уже повністю безкоштовно передані бібліотекам і школам України. На них було дуже багато замовлень, але перевагу ми віддали південним і східним областям України, хоча велика кількість цих книг була передана і в інші області.

Що стосується дитячої літератури, ми видали 2 види збірок українських народних казок: «Яйце-райце» й «Українські народні казки», а також «Українська абетка» й «Українська цікава абетка», форма випуску — настільна гра; «Тарасове перо», «Славетні імена України», «Казки та легенди Криму» — автор Євген Білоусов, та посібники «Дитячі ігри і розваги», «Виручалочка» — упорядковані Ігорем Січковиком.

Усі ці книги були розповсюджені по всій Україні, передані тим бібліотекам і навчальним закладам, керівники яких зверталися до нас із замовленнями.

На даний момент ми ще маємо ці книги і їх можна замовляти.

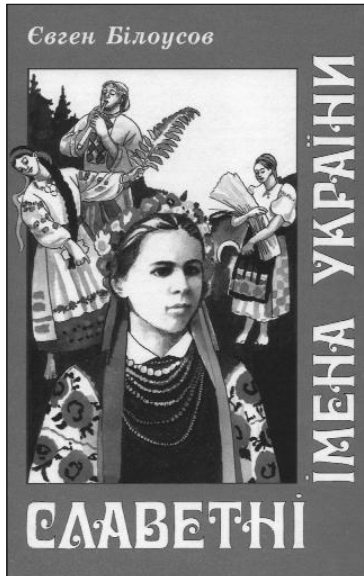
Для дітей видано також програмні твори, які необхідні кожній школі: «Гомерова Іліада», «Гомерова Одиссея», «Міфи давньої Греції», «Вінок. Українська читанка».

Загалом за останні 2 роки «Просвіта» безкоштовно передала близько сімдесяти п'яти тисяч книг і сорока тисяч компакт-дисків.

Порядок передачі такий: ми надіслали листи головам усіх обласних державних адміністрацій із повною інформацією про видану

ПРОСВІТЯНСЬКІ КНИГИ — КОЖНІЙ ШКОЛІ

До редакції «Слова Просвіти» надходить багато листів із проханням повідомити про те, які нові книги й аудіопродукція вийшли? Як їх можна отримати? За яким принципом вони розповсюджуються? На ці питання відповідає працівник Секретаріату центрального правління Світлана Феценко.

нами літературу й аудіопродукцію з повним її переліком, а також прохання отримати її для бібліотек своєї області.

Багато областей відгукнулися й отримали нашу видавничу продукцію.

Так, наприклад, до бібліотек і навчальних закладів Луганщини потрапило близько 3000 книг, Черкащини — 1560, Донецчини — 2500, Сумщини — 4000, Кіровоградщини — понад 2000, Одещини — 3500, Дніпропетровщини — 5500, Житомирщини — 4500, Хмельницька область отримала — 5300. Передача літератури постійно триває і цифри змінюються, зростають.

Про аудіопродукцію. Це компакт-диски й аудіокасети «Етнічна музика України». Збірники етнічної автентичної музики зі звучанням навколишнього простору того регіону України, в якому зібрані рештки традиційної музичної культури, яка може відійти у забуття, якщо не підтримувати її, не зберігати, — ось для цього й заснований цей проект із 14 частин, кожна

з яких уміщує пісні конкретного регіону, району, селища чи села.

Інший не менш цікавий проект «Перлини Української культури», випущений на п'яти CD-дисках. Сюди входить: народна музика, академічна музика, образотворче мистецтво України та музеї, заповідники, бібліотеки, пам'ятки історії та архітектури.

Кожен CD містить у собі тематичний матеріал, багатий ілюстрований ряд, який супроводжується музичними фрагментами.

Режим пошукової роботи дисків даного проекту дозволяє робити ефективний вибір інформації в географічному, хронологічному, тематичному варіантах. Інформація подана двома мовами: українською й англійською.

Наведена вище аудіопродукція та мультимедійний компакт-диск «Кобзар», про який неодноразово писала газета, та «Витоки» Павла Мовчана передавалися в такому ж порядку, як і книги, і з не меншим успіхом розійшлися по Україні.

Найбільшу їх кількість отримала Хмельницька область, — близько 8000, близько 3000 отримала Луганська та Херсонська області, 4000 — Сумська, по 1000 отримала Республікою Крим, Одеською областю, Дніпропетровською, Рівненською, Чернівецькою, Житомирською, Харківською, Чернігівською. Усі інші області отримали близько 2000 дисків.

До Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка надійшло чимало подяк і листів вдячності від організацій, відділів культури, освіти, що мали змогу збагатити фонди своїх бібліотек нашою продукцією.

Багато слів вдячності прозвучало на адресу Товариства від батьків, діти яких стали переможцями наших конкурсів: «Шевченко в моєму серці», «Диво калинове» ім. Дмитра Білоуса, «Палітра українського

слова» й інших, до проведення яких «Просвіта» долучалася, переможці яких отримали в подарунок наші книги й аудіопродукцію.

Товариство «Просвіта» видало і нову продукцію. Це компакт-диски «Українські народні казки», серія навчально-ігрових програм «Дитяча колекція», комп'ютерні ігри «Історія України» і «Мандрівники та невідомі землі», розрахована на дітей віком до 13 років, за допомогою яких діти у формі гри вивчають історію України, а також подорожують надзвичайно цікавими місцями, знайомляться з чудернацькими тваринами й різноманітними рослинами, потрапляють у відкритий космос і проходять поверхнями Місяця і Марса. Ці ігри дають змогу дітям зрозуміти, як утворилися материк і як творилася історія. Тут уміщено безліч ребусів, загадок, кросвордів.

У пригоді також стануть і дітям, і вихователям, учителям аудіокасети «Чудотворець Миколай, на всякий час помагай», що допоможе краще пізнати улюблене свято Миколая, організувати його в себе, вивчити народні пісні, колядки, приказки й каламбури, а також народні ігри, легенди, відомі з історії українського народу.

Аудіокасета «Дозвольте колядувати, Христа-Бога прославляти» доносить до дітей колядки, шедрички, зимові пісні, українські різдвяні пісенспіви, які легко запам'ятовуються дорослим і дітям.

Багато хто вже має нашу продукцію, а для тих, хто ще не отримав чи не знає, як це зробити, я пропоную звертатися до Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка з листом-замовленням і в установленому порядку отримати цю продукцію за документами строгої звітності.

● Світлана ФЕЦЕНКО

ЗАХОДИ

ТВОРЦІ РІДНОГО СЛОВА І СВЯТА

У Білій Церкві відбуваються заходи, присвячені рідній мові. Їхній організатор — голова міської районної організації Всеукраїнського об'єднання «Просвіта» Володимир Іванців.

Подією для міста став літературно-музичний вечір в музично-драматичному театрі імені П. Саксаганського за участю акторів, письменників, артистів і членів міських культурологічних товариств національних меншин у міжнародний день української мови. Володимир Іванців закликав відстоювати державну мову як важливий інтегруючий чинник, підкреслив, що національні меншини, які є в Україні, повинні підтримати українців, аби дати відсіч проросійським силам, що нав'язують нам російську мову як другу державну. У літературно-музичному вечорі взяли участь провідні актори театру. Заслужений артист України Володимир Репін познайомив присутніх із творчістю відомого білоруського поета Максима Богдановича. Він прочитав його вірш «Погоня» у перекладі Володимира Іванціва. Дуже сподобалася глядачам гумореска у виконанні заслуженого артиста України Миколи Кам'ярука. Відома глядачам акторка Анжеліка Кісліцина прочитала вірш свого батька — Анатолія Кісліцина «Благодарю тебя, земля Тарасова». Піднесено й урочисто пролунала в залі пісня «Соборний дзвін» у виконанні Романа Вдовика, написана поетом Володимиром Іванцевим і композитором Михайлом Олійником. Дуже артистичним і безпосереднім був виступ вихованців Будинку художньої творчості Наталі Ценко і Романа Косяка. Вони — активісти студії «Живе слово», якою керує Галина Царик. Дружніми оплесками й гучним сміхом зустріли глядачі гуморески у виконанні автора — поета-гумориста Володимира Дідківського. Капела бандуристів БДАУ подарувала до цього свята українські народні пісні. Привернув увагу присутніх і виступ вихованок із польського класу ЗОШ № 11 Валентини Рибченко і Ольги Андрійчук з Центру польської освіти і культури, які прочитали вірші про рідну мову і про Батьківщину. Виступили також представники інших культурологічних товариств національних меншин. А наступного дня учні ЗОШ № 1 (директор В. Д. Жежіля) зустрічали в себе київського гостя — Євгена Голибарда. Творчу зустріч із письменником організували два товариства — міське об'єднання «Просвіта» і міський Центр польської освіти і культури. Для подальшого й глибшого вивчення мови письменник подарував учням Центру польської освіти і культури книги й підручники.

Увечері в Центральній бібліотеці відбулася презентація книжки В. Іванціва «Подолання синдрому Гоголя». В аудиторії зібралися письменники, науковці, педагоги, працівники бібліотек і молоді міста. Поет Петро Розвозчик детально зупинився на композиції цього твору, а також розповів про творчість лауреата міської премії імені І. Нечуя-Левицького Володимира Іванціва. Він познайомив із творами, написаними цим письменником, поетом і публіцистом у різні часи в різноманітних білоцерківських виданнях.

Багато теплих слів почув того дня автор і від своїх колишніх колег із заводу «Білоцерківськмаш», зокрема про роботу в багатотисячній цієї організації. Після творчої зустрічі Володимир Іванців частину накладу своєї книги передав у бібліотечну систему, а також шкільним бібліотекам. Завдяки просвітянам ми стали учасниками справжнього творчого свята, зустрічей з українськими літераторами, митцями, шанувальниками літератури і білоцерківською молоддю.

● Юрій ЧАБАН

● Таїна БРАТЧЕНКО

МОМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГОТОРГІВЛІ В ОДЕСІ

ІСТОРІЯ

Наявність у місті крамниць із продажу й розповсюдження друкованого слова — важливий показник його культурного розвитку. Діяльність таких магазинів — факт існування освіченого прошарку громадян, які присвячують час читанню книжок, газет, брошур.

Книгарні в Одесі з'явилися у першій половині XIX століття: їхня кількість коливалася в межах 4—10. Згодом було вже 30 крамниць, що робило Одесу респектабельнішою порівняно з іншими провінційними містами. З 30-х років XIX століття виникають крамниці національної книги: єврейська, польська, німецька, французька, грецька тощо.

Перші спроби із заснування книготоргівлі українським друкованим словом були здійснені одеським товариством «Просвіта» під час революції 1905—1907 років. На хвилі демократичного піднесення воно розгорнуло активну

діяльність з організації національного руху в Одесі. Серед головних напрямів діяльності новоствореного товариства було відкриття книжкової лавки, що мала на меті «розповсюдження добрих книжок на користь народів». Основною продукцією для продажу були українські книжки та видання про Україну. У щорічному звіті «Просвіти» зазначалося: «...приймаються на продаж тільки такі, які відповідають просвітній меті товариства». Керувати просвітнянською книгарнею було доручено члену товариства Ф. Панченко-Чаленку. Постаціональними просвітнянської крамниці були книгарні «Київська старовина», «Благодійне товариство видання книг», видавництво «Вік» та полтавська книгарня Г. Маркевича, що давали свої книжки на комісію або продавали за готівку.

Спочатку торгівля була досить млявою, бо продаж книжок відбувався під час проведення просвітнянських зборів (по середах і суботах). Проте в 1908 році книготоргівля під власною маркою («Україн-

ська книгарня») набула щоденного характеру. Однак «Просвіта» з цього мала невеликий прибуток. Заради ширшого розповсюдження української друкованої продукції провід товариства розпочав співпрацю з іншими книжковими лавками. Так, через просвітнянина В. Гачковського було передано 25 карбованців власникові книжкового кіоску на слобідці Романівці, аби він продовжував торгувати українськими книжками. На додаток було запропоновано спеціально завести власних книгонош для поживлення книгорозповсюдження.

Через постійні утиски та перешкоди з боку офіційної влади Одеси книгарня, як і саме товариство «Просвіта», була закрита у листопаді 1909 року. Її майно разом з усім добром товариства перейшло до створеного 1910 року «Українського клубу».

Під час румунської окупації Одеси на базі південної похідної групи ОУН розгорнуло свою діяльність українське національно-визвольне підпілля. Одним із центрів

ка книгарня члену ізації ОУН ському. Вона одному з при "круглому будинку" на грецькій площі, де згодом розмістився магазин мисливства та рибальства (сьогодні там торговельний центр). У ній продавалися твори репресованих українських письменників, господар спілкувався з покупцями українською мовою. Книгарня стала, так би мовити, легальним прикриттям підпільної діяльності ОУН в Одесі, явочним пунктом для членів організації. Через неї провадилася антифашистська й антикомуністична агітація, поширювалася нелегальна література. Однак довго існувати книгарня «Основа» не змогла. У 1944 році власника крамниці С. Караванського засуджено на 25 років ув'язнення за зв'язки з ОУН.

МАНДРУЮЧИ З ЕТЮДНИКОМ

Гірське озеро, зображене американським художником Роквеллом Кентом, колись у мене викликало сумніви. “Мов на іншій планеті”, — подумала тоді я про колористику тієї картини. Аж доки сама не побачила наяву пронизливу синь із плаваючою кригою у високогір’ї Північного Кавказу і яскраві величні маки довкола озера, бо стояв спекотний липень.

Нині ж свої давні гірські мандрівки я пригадала завдяки персональній виставці **Віталія Ковальчука** в галереї “Печерська”. Гірські ущелини й нетанучі сніги верхів’я, легковажна хмаринка, яка накрила місточок, тож кілька кроків по ньому проходиш, як небожитель, бо шкірою відчуваш озонову вогуку прохолоду. Всі слайди моїх спогадів ожили, знайшовши точний відповідник у барвах, відчуттях, ароматах пейзажів, створених Віталієм Ковальчуком.

Художник-графік за освітою, він відомий більше в сфері дизайну та інтер’єру, його ексклюзивні роботи в графічному дизайні, малій пластиці були призерами кількох конкурсів. Та водночас митець працював в улюбленому жанрі пейзажу, навіть у численних подорожах по близьких і віддалених широтах не розлучався з пензлями. Ескізи до своїх акварелей і олійних полотен він привозив із деснянських лугов і Приєльбрусья, Карелії, Камчатки, Криму. І хоча друзі давно вже радили

представити творчі роботи на виставці, а чимало полотен Віталія Ковальчука зберігаються у приватних колекціях зарубіжжя, автор наважився лише тепер відкрити публіці весь спектр своїх творчих здобутків.

Природна гама його палітри дарує можливість зануритися в світ справдешній живої природи, без колористичної екстравагантності, погоні за екзотикою. Митець обирає живописні об’єкти в лісі й на озері (для цього згодиться навіть камінь), своєю теплою тональністю об’єднавши все довкола в один образ затишного куточка для перепочинку якомусь подорожньому. Знаю, що всі пейзажі й натюрмор-

ти художника мають передісторію, але в глядачів вони викликають власні асоціативні спогади про ті виднокраї, які пощастило колись побачити.

Віталій за покликанням ще й мандрівник-екстремал. Стрімку гірську течію долав на байдарці. Сходив на вершини й спускався в ущелини, не міг відмовити собі в задоволенні скупатися на згадку в Тихому океані, хоча температура води сягала лише восьми градусів. А ще він усе життя полює за сходом і заходом сонця. Каже, що то найяскравіші враження для художника. Траплялося, що такої ранньої пори його бачили з етюдником сільські мешканці й вітали з великою повагою. “Я завжди любив спілкуватися з такими людьми, — каже художник. — Пригадую, як шанобливо виказували своє захоплення мистецтвом прості мешканці далеких гірських сіл, де я мандрував. Враження від цих зустрічей і прагну відтворити в настрої моїх полотен”.

А я ще знаю, що всі його пейзажі можна назвати плернерними, бо жоден із них не мальовано з фото чи з вікна квартири. Тож і “Ранок на Случі”, “В очікуванні зими”, “Дощить” створювалися, принаймні в ескізах, за справжньої вітряності й хмарності чи спекоти, а, головне, того невловимого настрою в природі, який відчуває тільки очевидець. Отой з етюдником, хто полює за сходом сонця...

Ущелина Іткол. Картон, олія

Старий дуб. Папір, акварель

Батьківська хата

Мені не дає спокою думка про нагороду, точніше сказати, про нову номінацію “Героя України”. Можливо, вона б мала назву “Жінка в мистецтві”. Ця нагорода важлива для теперішнього часу в теперішній Україні. Це те, чого воліють не дуже помічати чоловіки, навіть самі митці, бо вони теж скаржаться на важкі обставини для творчості. Але замість кілограма зелених мімоз на початку березня можна виявити свою шляхетність і чесне визнання неспівмірних труднощів для жінки-мисткині, започаткувавши таку нагороду хоча б якоюсь статуеткою каріатиди. Що вона тримає на своїх тендітних плечах, елегантно зашпилюючи вузол розкішного волосся? Окрім як власну сім’ю (маленьку державу), власне й справжню велику свою державу з нестабільною політичною і хронічно неврегульованою соціальною сферою, колообіг проблем і лише десь аж потім, після роботи, родини (приблизно на пізню годину вечора) важкий щасливий тягар творчості.

Це вже я про конкретну номінантку на нагороду. Ось вона дарує

мені каталог своїх акварельних робіт і апікацій. Наклад — десять (!) примірників. Видала власним коштом, відкладаючи зі скромної зарплатні в училищі, де викладає композицію. Зате щаслива безмежно — може по-

Коню мій білий. Акварель

НОМІНАНТКА

дарувати найближчим друзям. Як щаслива і я, бо маю альбом улюблених робіт талановитої художниці. Її ім’я знає в мистецтві, неповторну манеру письма відзначив Євген Сверстюк: “Вона не лише творить, а й дарує радість — поняття на сьогодні архаїчне”. А Опанас Заливаха і поготів: “Вона ще здивує світ”.

Так кажуть усі на її виставках. Недавні була в республіканському Будинку художника. А зараз я слухаю про останні новини в її мистецькому житті. “Мені таке полегшення, уяви собі, купила електропилу, бо так натомилася всю зиму рубати дрова. А в морози грубку протоплю, біля неї ще хоч як, а на столі в баночках вода для акварелі й пензликів в ній замерзли. Я аж плакала”. Та ось до Києва приїхала знов лише на кілька днів, а потім повертається до батьківської хатини під Каневом, бо не хоче, щоб стояла пустою, та й

творити в цій майстерні на природі їй вільніше. Може, тому, що кольори на палітрі віч-на-віч зі справжніми, лише зійти з порога. І музика тут неповторна: в глибокій тиші чути, як гомонять, а нічної години стогнуть близькі гори, наспівує-жебонить весняний ручай. І я розумію, що великі акварельні аркуші Любові Міненко можуть бути написані стрімким її пензлем лише у вільному просторі цього міжгір’я. На виставці вона показувала деякі з них, із чарівним світінням тієї миттєво зафіксованої акварельної мерехтливості й пояснювала майже по-дитячому: не вистачало фарб, використала найдешевші, школярські, так само, як і пензлики.

Не можу втриматися, щоб не процитувати усвід за колегою, котрий писав про виставку Міненко у Львові, фразу бельгійця Анрі Ван де Вільде: “Лінія черпає свою силу з енергії того, хто її провів”. Бо пересвідчилася, що і колір має силу звітти, а не від дорогих фарб.

У акварелі “Коню мій білий” мерехкою білою лінією, мов габою, обводять контури, а кінь рожево-гнідий. Слово “білий” лиш наспівано ніжністю почуттів. Адже картини Любові Міненко — експресивний сплав настрою, інколи несподівано поглиблений назвою. Бо як не перейме подих, глянувши на ті хатинки з розплющеними віями у буяній ранковій барві — “Сонце сходить”, або очікування дива двома в музичній тиші світлх зблисків на зеленому — “Таємниці місячної ночі”.

А її апікації — це як “Вечори...” за Гоголем, з усмішкою, якоюсь особливою любов’ю до своїх персонажів: “Літа мої молодії”, “Та й поговорили”, навіть “Бомжі”. Авангард, що підкреслює найхарактерніше з архетипів: не вищвілі

кольори справжніх настроїв, ширості в меланхолії і пристрастях, молінні й ворожбі. Сільські філософи і поети, чарівниці, в яких плаче чиста кринична душа.

Коли запитую: “Тебе розуміють ті, кого ти намалювала (вишила, створила — весь свій край із золотими лініями пагорбів і долин)?” Трохи зажуриться, мов власний її персонаж із картини, у сакральних тонах українського іконопису й дещо з полуденного колориту Андалузії: “Дивуються: стільки малюєш — і нічим не відзначена. Зараз усі з нагородами, ті, хто й не митці”.

Маю надію, що Люба Міненко, як і кожний читач, зрозуміє всю іронічність зачину цієї статті, бо не про нагороду мова. Адже знаємо справжню ціну й нагородам, але й людям, хто з нагородами і без них. І все ж мені не дає спокою думка про каріатиду. Про її дешеві школярські пензлі. Коштовний живопис. І нову електропилу.

● Сторінку підготувала
Валентина ДАВИДЕНКО

ІНФОРМОБРОБКА ТОЧИТЬ ДУШІ

У новітніх інформаційних окупантів є свої слабкі місця. Їхня влада неоднакова за силою на різних українських територіях. Існують землі, упокорені майже повністю, та є терени, де влада чужинців поверхова й хистка. Такі терени потребують очищення насамперед. Саме на них буде створено плацдарм для майбутнього відвоювання інформаційного простору всієї України. Звісно, тут потрібно правильно розуміти, що немає прямої стовідсоткової прив'язки між географічним та інформаційним просторами, але в наявності зв'язку між ними сумніватися теж не доводиться.

Звернімося до Косівського відтинку. В чому ж проявляється чужинська інформація на Косівщині? За Ігорем Каганцем (див. “Нація золотих комірців”, 2005), активне нав'язування будь-якому народу чужої мови — акт інформаційної агресії. Лінгвоцид — знищення рідної мови певного народу — призводить до швидкого затирання етнічнонаціональної ідентичності з подальшою повною асиміляцією в тілі імперського державного організму. Отже, знищи мову — обвалиться вся національна культура, й народ, втративши власну духовність, буде приречений на розчинення, а отже, — на смерть.

Для переважної більшості косів'ян, як і для інших українців, рідною мовою є українська. Змосковщення значної кількості українців — наслідок асиміляційного тиску, котрий нікуди не зник, після 1991 року перейшовши переважно в інформаційну сферу. Не таємниця, що через телебачення, популярні зорієнтовані на молоді і середнє покоління FM-станції, комерційно успішну “жовту” пресу, програмне забезпечення до комп'ютерів, стільничок та іншої техніки активно нав'язується мова північно-східного сусіда України. Тільки вкрай наївні люди можуть пояснювати стан справ, що склався, випадковим збігом обставин. Подивіться на торговельні ятки книгарень, розкладки газетних кіосків, стелажі аудіо-, відеокрамниць Косова, Коломиї та інших українських міст. Увімкніть телевизор або радіоприймач на коротких хвилях. Віддайте місцеві дискотеки.

Знайдуться непохитні оптимісти, котрі скажуть: “Ми можемо читати, слухати, дивитися що завгодно, і все одно залишатимемося патріотами й говоритимемо українською, немає жодного впливу на нашу свідомість”. Якби ж то так, шановні. Насправді відоме всім прислів'я “крапля камінь точить” з усією невідворотністю діє і в галузі інформобробки. Людська психіка так чи інакше реагує на словесні подразники. Значно потужнішою

схильністю до вербальної навіюваності людина відрізняється від тварини. Завдяки можливості словесного порозуміння ми здатні до злагодженої спільної дії. Завдяки підкоренню словесним наказам людство створило й підтримує складні ієрархічні суспільні системи. Під тиском певної інформації наша свідомість обов'язково трансформується і піддається. Питання тільки в напрямі та мірі такої трансформації. До того ж, райдужні твердження оптимістів заперечує сама реаль-

будь-якій найближчій книгарні, а не хочеш, то бітай по всьому Косову чи Коломиї у пошуках потрібної української книжки та ще й переплачує за таку зручність читати рідною мовою, не маючи гарантії, що знайдеш потрібне. Живеш у віддаленому селі й тобі ніколи їздити у райцентр — до твоїх послуг всюдисущий “Клуб сімейного досуга”. Тільки замов, і потрібну літературу доставлять на адресу твого поштового відділення. Правда, у каталозі “Клуба...” майже всі книжки росій-

“круглого столу” на тему “Способи нейтралізації інформаційної агресії проти України”;

в) проведення в усіх школах та інших навчальних закладах району роз'яснювальних бесід зі старшокласниками і студентами щодо необхідності свідомого відбору при споживанні інформаційного продукту;

г) друк і розклейка листівок із застереженням щодо купівлі чужинського інформаційного продукту та закликом споживати вітчизняний;

мо, що неможливо миттєво змінити асортимент книгарень, газетних кіосків, музичних крамниць тощо. Та, реагуючи на попит земляків, підприємці мусять плідно попрацювати в цьому напрямку. За відсутності позитивної реакції окремих осіб громаді варто вдатися до бойкоту їхніх товарів і послуг.

Безумовно, боротьба за інформаційну безпеку не вичерпується лише запереченням і обмеженнями у споживанні чужого. Природа не терпить порожнечі. Потрібно активно й наполегливо шукати влас-

альний і місцевий контент в Інтернеті, поїздки до Чернівців, Тернополя, Львова, здобувати його за допомогою друзів, використовуючи всі можливості.

Ворог перекрив нам доступи до скарбниці нашої національної культури. Хіба молоді косів'яни, тирлюючись на “рідних” англосковських дискотеках, уявляють, скільки сучасних вартісних танцювальних українських пісень від них приховано? Потрібно прорвати блокаду, відновивши сталу комунікацію між виробником і споживачем національного інформаційного продукту.

Також мусимо самі, на місцевому рівні, стати продуцентами. Творімо інформаційні події. Ми вже робили це. Пригадуються проведені Молодіжним націоналістичним конгресом перегляд фільму Олеся Саніна “Мамай”, літня ПЛАСТівська українська дискотека тощо. Тож більше рідних дискотек, публічних переглядів вітчизняних художніх і документальних фільмів, літературних презентацій, обговорень, актуальних лекцій, зустрічей із видатними людьми, самодіяльних концертів. Ми повинні побачити й показати іншим вартісність свого.

Духівництво, інтелектуалі, можновладці, бізнесмени, молодь, громадські діячі, члени патріотичних партій, митці, викладачі, вчителі та лікарі, люди праці, а також усі небайдужі можуть долучитися до опору інформаційним загрозам і утвердження української правди. Автор цих рядків не знімає з себе відповідальності та готовий, виїхавши на Косівщину, докласти всіх зусиль для реалізації запланованого, працюючи неоплатно на громадських засадах. Завершу словами Миколи Міхновського: “Є мало, але голос наш лунатиме скрізь по Україні і кожний, у кого ще не спідлене серце, озветься до нас, а в кого спідлене, до того ми самі озвемось!”

З вірою переможемо!

● **Руслан ЄГОРОВ**,
аспірант Східноукраїнського національного університету, м. Луцьк

«У КОГО ЩЕ НЕ СПІДЛЕНЕ СЕРЦЕ»

Нова доба приносить нові форми ведення боротьби. Де-юре незалежна Україна насправді є новітньою колонією. Контроль над нашою державою великою мірою здійснюється через окупований інформаційний простір. Ворог прагне розмити українську національну ідентичність, замінити одвічні цінності нашого народу псевдоцінностями москов-, англословного маскульту. Ситуація дуже складна, але поправна. Ніщо не змушує нас миритися з рабством. На сьогодні для нас немає альтернативи визвольній боротьбі. Ми мусимо перейти до активного відвоювання власного інформаційного простору, до очищення системи комунікацій.

ність. Процес суржикізації мови галичан, а отже, й косів'ян, під впливом Москви вже давно розпочався. Особливо активно мовна деструкція проявляється у схильному до некритичних запозичень молодіжному середовищі. Ще в кінці 90-х років цей процес зауважив станіславівський постмодерний письменник Юрій Андрухович.

Висновок: зв'язок між місцевою мовною деградацією та інформаційним тиском імперської Москви — прямий. А звідси до розмивання й утрати української національної ідентичності палицю кинути. Ведеться планомерна робота над тим, щоб теперішній мовний стан півдня та сходу України поширився у недалекому майбутньому й на Західну Україну, включно з Косівщиною.

ВЧИМОСЯ ЗАХИЩАТИСЯ

Поговорімо тепер про захист від інформаційної агресії. Згадаймо, що інформаційна агресія є агресією здебільшого внутрішньою, прихованою, а отже, непомітною для пересічних громадян. Справді, ворожі танки не в'їжджають у Косів, не вибухають бомби у гірських селах, і ніхто не приходить до нашої хати з автоматом грабувати й вимагати покорі. Просто повільно обробляють нашу свідомість. Нас учать сприймати чуже, як своє. Дають широкий доступ до московського мистецького (псевдомистецького) продукту, ненав'язливо обмежуючи доступ до продукту українського. І повна демократія та дотримання прав людини — “хочеш купи, не хочеш — не купи”. Хочеш — купи російськомовні книжки задешево в

ськомовні, але ж це дрібниці. Чи не так? Головне — приваблива система знижок для постійних клієнтів. Хочеш привітати друга, знайому, рідних зі святом — маєш до вибору силу-силенну сучасних, кольорових, глянцевих листівок, підписаних російською, або обмежений асортимент суворих і стриманих листівок із традиційним, аби не сказати застарілим, дизайном і оміряним українським підписом. Яка там війна, інформаційний тиск, обробка? Усе в твоїх руках — вибирай! Чи не правда, що немає нічого кращого за нашу демократію! А головне, все чесно, у межах здорової і справедливої конкуренції. Хочеш, слухай разом з усіма московський блатняк у маршутці, а не хочеш, висідай, іди пішки та співай українських пісень. Ніби й не підкопався. Прості громадяни можуть тільки інтуїтивно здогадуватися, що тут щось не гаразд, та у веремії життєвих турбот не до сентиментів.

Стає зрозуміло, що люди не можуть чинити опір невидній для них загрози. Отже, першою фазою протидії чужинській інформації є викриття самого факту агресії перед громадами Косівщини. Потрібно розпочати широку роз'яснювальну кампанію серед населення, приділивши особливу увагу молоді. Конкретніше можна запропонувати низку заходів:

а) написання і публікація в “Гуцульському краї”, “Криці” та інших друкованих органах статей, присвячених цій проблемі;

б) проведення на базі Косівського державного інституту ужиткового та декоративного мистецтва

г) написання листів від імені РДА до власників дискотек, книгарень, музичних крамниць зі стислим висвітленням проблеми та наполегливим проханням відповідно до інтересів мешканців Косівщини поступово збільшити відсоток українськомовного інформаційного та мистецького продукту у вищезазначених закладах.

Ця вступна фаза, пов'язана з проведенням роз'яснювальної кампанії серед населення, плавно перетікає в наступні фази мобілізації та мирної боротьби в межах, припустимих законодавством України. Координатори кампанії готують населення до безпосереднього опору інформаційній агресії шляхом постійного свідомого вибору купованого і споживаного інформаційного продукту. З власної доброї волі, з усвідомленням своєї відповідальності перед нащадками, громадяни повинні максимально обмежити споживання чужинської інформації (московомовних бульварних газет, книжок, листівок, аудіокасет і дисків із російською попсою та кримінальними піснями, а також російських відеофільмів та теле-, радіопрограм). Та потрібно зберегти здоровий глузд й утриматися від крайнощів. Зрозуміло, що частина продукції (зразки високого мистецтва, неперекладена спеціалізована література) варта купівлі й використання. Основний принцип — усюди, де тільки це можливо, віддавати перевагу рідному.

Своїм постійним свідомим вибором косів'яни поставлять запит перед постачальниками інформаційних товарів та послуг. Розуміє-

СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Неважно здогадатися, що саме є забавкою в руках українських політиків і журналістів. Українців заохочують гратися цяцянкою свободи слова і бути інформаційно-відкритими для світу. Від нас ніби вимагають сакраментального: “Приходьте, варяги, зі своєю інформацією, розвішуйте свою локшину на українські вуха і правте нами!”

Це не жарт, адже в багатьох на язиці фраза: “У вас є багато чого, навіть газ, зате в нас — СВОБОДА СЛОВА!!!” Не може більше слухати з телевизора про свободу слова. В уяві виникає образ наївного телепня, якому дали право бігати, і він жваво бігає по власних городах та ще й запрошує побігати по ярдах усіх сусідів. Отакою цяцянкою для українців стає свобода слова.

Для початку я б порадив журналістам не вживати словосполучення “свобода сло-

ва” (навіть жартома) для опису власної діяльності, підігруючи технології профанації цих слів. Зовсім не смішно, коли дають ефір відвертим ненависникам усього українського, влаштовують телемости для осіб, яких держава не пускає на свою територію, показують інтерв'ю зі злочинцями проти цілісності й суверенітету держави як їхню безкоштовну саморекламу. Це викликає занепокоєння, адже мало того, що майже всі телеканали й газети належать іноземцям — чимало нормальних українських журналістів підсвідомо діють як іноземці. Це вже навіть не варіант української приказки про те, як гуртом батька бити. У результаті потерпає Україна. Вибори виборами, але треба думати, кого запрошувати на шпальти газет і в телефір. Свобода слова — це лише право висловитися, а не обов'язок слухати й передавати далі. Це не нав'язування чужої мови, моральних засад і

ЦЯЦЯНКА

відвертого безкультур'я. Це свобода вибору інформації і можливість сказати тому, хто захоче слухати. Не розуміючи цього, деякі телеканали вже втрачають повагу в очах телеглядачів, зокрема служба новин “5 каналу”. Запевняємо — священна свобода слова буде збережена, охочі зможуть послухати чи подивитися це за допомогою супутникового телебачення чи Інтернету, який стає подібним інформаційним смітником. Ми живемо в інформаційну добу, і свобода слова в сенсі поширення інформації дотримується завжди суто технічно.

Ми чомусь не хочемо розуміти, що свобода слова — це відповідальність за слово, а не всюдозволеність у поширенні будь-якої інформації. Яскравий приклад — скандал

навколо публікації кількома європейськими часописами карикатур на пророка Мухаммеда. Французькі журналісти потішили своє самолюбство, але не подумали про те, що саме так зароджуються великі світові війни і протистояння. Свобода слова — це не догма чи “священна корова” журналістів і політиканів. Жонглювання цією цінністю чи радше способом життя в інформаційну добу може мати дуже сумні наслідки для людства. Усе має сенс як реальність у житті тієї чи іншої нації, наскільки цей рівень свободи-відповідальності влаштовує суспільство, яка планка всездозволеності можлива з позиції самобутньої культури. Зруйнувати цю планку — отже, порушити імунітет нації, її інстинкт самозбереження. Процеси глобалізації

і пов'язані з ними інформаційні впливи мають на меті саме порушення такого імунітету ослаблених народів — це спрощує світову комунікацію. Але знищує самобутність. Якнайменше треба чекати поховали світу за свою свободу слова, адже ніхто краще від нас не знає, якою має бути саме наша свобода слова, що не породить конфліктів, а об'єднає націю.

Через те хочеться, щоб ми не шукали собі проблем, поширюючи чужу інформаційну пропаганду, яка дезорієнтує українське суспільство. Нехай ті, хто бажає інформаційно впливати на Україну, роблять це хоча б за власні гроші за допомогою власних ЗМІ, а ми в цей час покажемо точку зору інтересів українського громадянина. Чи ми хочемо стати територією, куди світ скидає інформаційний бруд і випробує свої технології, чи справді хочемо жити вільно і заможно?!! Сама держава з

цим упоратися не зможе, потрібна відповідна громадянська позиція і відповідальне ставлення до свободи слова з боку українських ЗМІ. Для прикладу, в преамбулі старого Закону про мови покладено відповідальність за утвердження державної мови на державні, громадські органи і ЗМІ. Якби засоби інформації могли тоді реалізувати свободу українського слова, мовна й політична ситуація була б іншою. До речі, що заважає ЗМІ тепер користатися свободою слова для доброї справи реалізації права громадянина на державну мову? Є сотні болючих задаваних питань, які без активної громадянської позиції ЗМІ та журналістів не вирішити. Тих, хто це робить, замало. Чи заважає давня проблема власників і нова проблема забавляння свободою слова?

● **Володимир ФЕРЕНЦ**,
м. Івано-Франківськ

ТАЄМНИЧА МОГУТЬ МОВИ

Мова — найвищий дар Бога людині, народу. Рідна мова — наймогутніший засіб пробудження задатків, формування здібностей, всебічного розвитку особистості. Законірно, що в цивілізованих країнах здавна національна система освіти й виховання функціонує рідною мовою. Це забезпечує високий розвиток моралі, культури й духовності, матеріального добробуту, національної державності.

Згадаймо мудрість: скільки мов я знаю, стільки разів я людина. У цих словах — глибокий, перевірений багатовіковим досвідом історії філософський зміст. Мова кожного народу втілює в собі самобутне світорозуміння, спосіб пізнання і мислення, неповторну національну психологію, характер і світогляд. Вивчаючи інші мови, ми вивчаємо культуру, духовність тих націй, тобто пізнаємо їхній внутрішній світ.

Тож з якого віку найдоцільніше вивчати іноземні мови? У цьому — одна з найголовніших проблем сімейного й шкільного виховання. Значна частина батьків, педагогів понині не враховує, що рідна й іноземна мови — це незвичайні, багато в чому специфічні навчальні предмети, значною мірою відмінні від інших. Від правильного, науково виваженого розв'язання порушеної проблеми залежить рівень розвитку інтелекту, культури, духовності окремої людини й усього суспільства. Світова наука в особі видатних учених, педагогів-класиків давно дослідила й розв'язала в теорії проблеми вивчення рідної та інших мов у дитинстві. Наша країна в останні століття перебувала в стані колонії та напівколонії, тому політика й ідеологія держав-метрополій ніколи не дозволяла, щоб українці глибоко знали наукові здобутки з порушеної в цій статті проблеми.

Із сивої давнини було помічено, що чим раніше діти починають вивчати іншу мову, тим глибші “корені”, “сліди”, чужі змістові компоненти вона залишає в їхній свідомості, душі. І якщо з раннього дитинства іноземній мові приділяти більше уваги, ніж рідній, або змішувати кілька мов, тоді діти денационалізуються. Такий процес посилюється, коли рідну мову забороняють або різними шляхами принижують і відсувають на маргінесі життя, зокрема освіти. Так було в часи російського самодержавства й радянської влади, коли століттями українські діти й діти національних меншин змушені були навчатися і виховуватися чужою, російською мовою. А результатом було те, що в підростаючих поколіннях у масовому масштабі формувалися історичне безпам'ятство, національна меншовартість, аморальність, манкуртизм і яничарство, бездуховність та інші соціальні хвороби.

Який же стан речей, яка ситуація з вивченням рідної, державної української мови та інших мов у незалежній країні в наш час? Щоб отримати вичерпну відповідь на таке питання державної ваги, зробимо стислий екскурс в історію проблеми і під кутом зору закордонних і вітчизняних учених, педагогів-класиків проаналізуємо стан реалізації порушеної проблеми в нашому суспільстві.

Я. КОМЕНСЬКИЙ ПРО ВИВЧЕННЯ РІДНОЇ ТА ІНОЗЕМНОЇ МОВ

Видатного сина чеського народу Я. А. Коменського (1592–1670) справедливо вважають засновником педагогіки нового часу. Він прожив подвижницьке життя, боровся за волю Чехії, яка, як і Україна, на довгий час втратила свою державність. Коменський виступав проти онімечення чехів, денационалізації інших народів.

У працях “Материнська школа”, “Велика дидактика” Коменський на матеріалі народного досвіду, багатьох європейських країн обґрунтовує, що в жодному разі не можна допускати, аби діти в дошкільці й у початковій школі вивчали іноземну мову. Він був переконаний, що до закінчення початкової школи, тобто до 12 років, активно формуються основи моралі, патріотизму і громадянськості дітей. Це дуже відповідальний період у вихованні особистості. Головне в цьому віці — збага-

Фото О. Ісач

на численних і роз'єднаних німецьких князівств-держав і пізнішого об'єднання німецьких земель в єдину суверенну Німеччину. Погляди А. Дістервега на роль і значення рідної мови у вихованні підростаючих поколінь переконливо свідчать, що справді наукові ідеї, підходи завжди відповідають національним інтересам. Завдяки перекладу багатьох творів А. Дістервега українською мовою науковцем І. Тороповою (Мелітополь) є можливість глибоко вивчати творчість німецького педа-

ВИВЧЕННЯ МОВ У ДИТИНСТВІ: ПРОБЛЕМИ І СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ, або ЧИ ДОЦІЛЬНО ЗМАЛКУ ВИВЧАТИ КІЛЬКА МОВ?

чуватися знаннями з краєзнавства, вітчизнознавства. Батьки й учителі мають застосовувати духовні цінності, засоби етнічної педагогіки — рідну мову, фольклор, народні мистецтва, інші етнічні традиції у вихованні дітей. Вони повинні вивчати ті предмети, які розкривають красу рідного краю, знання про Батьківщину, історію і культуру рідного народу. Засвоєні рідною мовою знання про рід дитини, свій народ, його національні цінності, зокрема віру й культуру мають найбільший виховний вплив на дітей.

Я. Коменський називав період навчання і виховання в дошкільці “материнською школою”, а початкову школу (вік дітей від 6 до 12 років) — “школою рідної мови”. Він

“Соціальне поневолення б'є по череву, але національне є значно гірше, воно б'є по струнах серця, калічить душу”.

Я. Коменський

розробив і реалізовував принцип природовідповідності виховання, згідно з яким у навчанні та вихованні потрібно керуватися законами розвитку природи дитини й довкілля, особливостями етнічного середовища, цінностями рідної мови й культури.

Повчальним є таке положення Я. Коменського: якщо діти спершу вивчатимуть чужу мову, а потім рідну, це все одно, що спочатку вчити дітей сидіти верхи на коні, а після цього вчити їх ходити.

ПРОБЛЕМА ВИВЧЕННЯ РІДНОЇ ТА ІНОЗЕМНОЇ МОВ У ПРАЦЯХ А. ДІСТЕРВЕГА

Один із найвидатніших німецьких педагогів А. Дістервег почав розвивати свою концепцію вивчення рідної мови в період завоювання французькими військами Наполео-

гога-класика, зокрема його ставлення до вивчення мов.

А. Дістервег писав, що любов до рідного “притаманна товаришам по мові”. Німецька мова є “визначальним критерієм”, “найдостовірнішим виразом своєрідності, індивідуальності, оригінальності і національності” співвітчизників. Вона — основа, головний засіб формування їхньої національної свідомості, національного характеру і світогляду.

Як і вчені інших країн, А. Дістервег був глибоко переконаний, що національну єдність найбільшою мірою забезпечує єдина мова, тобто мовна єдність. Багатства рідної мови, її моральний та ідейно-духовний зміст найглибше відображають національні цінності та святині. Рідна мова і забезпечувана нею єдність нації мають стати “провідною ідеєю політичних відносин, внутрішніх і зовнішніх”, рідна мова й національна єдність мають розвиватися “як єдність виховання і навчання, єдність національного характеру і національного почуття та передаватися наступним поколінням”.

Глибоко продуманою і повчальною для нас, українців, є думка А. Дістервега про те, що в галузі освіти й виховання все краще іноземне, загальнолюдське “треба прагнути реалізовувати в національній формі і що від усього, що є чужим, антинаціональним, треба віддаляти, особливо молодших школярів”.

У статті “Чого треба чекати і вимагати від кожного вчителя нашого часу?” А. Дістервег твердив, що потрібно “ніколи не... заперечувати наше національне відображення, а цінувати і посилювати його”. Він глибоко розробляв принципи природовідповідності і культуровідповідності виховання, якими утвердив пріоритетність у впливі на підростаючі покоління національних цінностей.

У часи А. Дістервега, коли німецька держава тільки зміцнювала-

ся, частина німців віддавала перевагу англійській і французькій мовам перед рідною і виховувала своїх дітей іноземною мовою. Всю енергію і гнів А. Дістервег спрямовував проти таких співвітчизників-батьків і вчителів. Він писав: “Ганьба кожному батькові, кожному вихователю, який вчить німецьку дитину розмовляти іноземною мовою замість рідної!” Він вважав, що з часом, коли діти навчатися ідентифікувати себе з рідним німецьким народом, лише тоді можна і треба починати вивчати інші мови.

“Мова — святиня кожного народу. Її чіпати, її вкрати в народі, нав'язати йому якусь іншу — зарубати на корені його життя. Кожний народ землі відчуває такі дії як злочин, який коїться проти його величчя, і жодний не дозволяє скоїти таке безкарно. У мові живе народ, у мові втілюється його дух. Рідна мова — його великий подвиг, відбиток, прояв його найбільш внутрішньої суті”.

ЯК РОЗВ'ЯЗУВАВ ПРОБЛЕМУ ВИВЧЕННЯ МОВ К. УШИНСЬКИЙ

Як ніхто інший у Росії та Україні, наш видатний співвітчизник К. Ушинський у нову історичну добу глибоко усвідомив історичне покликання, життєтворчі й культуротворчі функції та зміст рідної мови кожного народу. У своїх фунда-

ментальних працях він розкривав для мільйонів батьків, учителів, науковців невідомі їм грані взаємозв'язку мови, мовлення з мисленням та іншими психічними процесами, якостями особистості.

На основі глибоких наукових знань К. Ушинський вважав, що природа дитини, її анатомічні, фізіологічні та психологічні особливості багато в чому визначаються національною належністю, генотипом. Тому тільки рідною мовою можна реалізувати зміст і спрямованість національного виховання підростаючих поколінь, пробудити й розвинути внутрішні сили кожної дитини.

У статті “Рідне слово” К. Ушинський концентровано викладає свою наукову позицію, яка майже повністю відповідає досвіду цивілізованих країн щодо вивчення в дитинстві рідної та іноземної мов, але багато в чому суперечить сучасній мовній ситуації, яка залишається постімперською в Україні. Враховуючи складність проблеми, К. Ушинський конкретизує варіанти вивчення змалку рідної та іншої мов. Він виокремлює три групи дітей і аргументовано розкриває результати їхнього розвитку й виховання залежно від того, як, у який спосіб організоване вивчення рідної та іноземної мов.

Перша група. Діти до 7–8 років або до 10–12 років (залежно від різних природних задатків, можливостей) вивчають лише рідну мову, а вже потім починають вивчати іноземну. Кожна дитина може лише тоді починати вивчати іншу мову, коли в неї сформуються “корінь духовності”, засади національного світосприймання і світорозуміння, міцні підвалини любові до народу, Батьківщини.

Друга група. Діти спочатку оволодівають іншою мовою, а пізніше, через кілька років, починають вивчати й рідну мову. За К. Ушинським, чужа мова, “замінивши для дитини рідне слово, витлумачує їй чужу при-

роду й чуже життя, які її зовсім не оточують”. Тому “дитина важче, тупіше, менш глибоко входить у розуміння природи й життя, або, інакше кажучи, розвивається повільніше й слабше”. “Заміняючи для дитини її рідну мову чужою, ми в кожному разі пропонуємо їй замість справжнього й багатого джерела джерело мізерне й підроблене”. При цьому в свідомості дітей виникає пустка на місці тих інтелектуальних, моральних і духовних якостей, які б мали бути виховані засобами рідної мови.

Третя група. Після народження діти засвоюють паралельно рідну та іншу мови. Дуже хибним є і такий спосіб вивчення мов, бо тоді “жодна не займе місця природної мови”. Від такого змішування мов у дитинстві, підкреслює К. Ушинський, буде ще гірше, ніж у попередньому випадку: “При такому змішуванні великий наставник роду людського — слово не матиме майже ніякого впливу на розвиток дитини, а без допомоги цього педагога ніякі педагогі не допоможуть”.

І далі він продовжує розкривати результати виховання від змішування мов у дитинстві: “Це були або майже цілковиті ідіоти, або діти, до того позбавлені всякого характеру, всякої творчої сили, доступної найбільш слабоумній, але не зіпсованій вихованням дитині, що варто було б показати їх громадськості для напоумлення й рятівної науки. Бідні діти, яке страшне вбивство вчинили над вами ваші занадто дбайливі батьки: вони не тільки позбавили вас батьківщини, характеру, поезії, здорового духовного життя, а й з людей перетворили вас на ляльок для потіхи собі, на вимогу моди, на потіху суспільству, яке добровільно зрікається всякої плідної участі в житті народу. І для чого навіщо все це робиться?” Ось такі драматичні, нерідко трагічні результати і для дітей, і для батьків, і для суспільства від одночасного, паралельного вивчення змалку рідної та іншої мов. Це питання розв'язав ще К. Ушинський: “І для кого правильний розумовий розвиток, повнота духовного життя, розвиток думки, почуття, поезії в душі, національність людини, здатність її давати користь Батьківщині, моральність і навіть релігія дітей ніщо в порівнянні з доброю паризькою вимовою (в разі раннього вивчення французької мови — Ю. Р.), — ті даремно трудилися читати нашу статтю”.

К. Ушинський наголошував на тому, що постійним вивченням і глибокими знаннями рідної мови, вітчизнознавчою інформацією — “тільки можна паралізувати неминучу шкоду, що виникає для душевного розвитку від посилення початкових занять іноземною мовою”.

Глибоко виважені погляди К. Ушинського на порушену проблему своєю міцною опорою мали здобутки європейської науки першої половини й середини XIX ст. Такої наукової позиції ще ніхто не заперечив і не спростував. Однак такі ідеї, положення К. Ушинського в сучасних умовах замовчують і повністю ігнорують МОН України та АПН України. Інакше як розуміти те, що діти-українці в дошкільці й у початкових класах змушені вивчати 3 мови (рідну, російську, — яку мільйони дітей змушені засвоювати, бо вона часто більше поширена, ніж державна українська мова, і з 1 та 2 класу — одну із західно-європейських мов). А діти національних меншин часто змушені засвоювати аж 4 мови.

Такої парадоксальної ситуації немає в цивілізованих країнах світу.

Далі буде.

● **Юрій РУДЕНКО,**
доктор педагогічних наук,
професор НПУ
імені М. Драгоманова,
академік АНВШ України

